

הרצאה במוזיאון האסלאם: העפיפון כסמל לארץ אוכלת כובשיה – בעקבות רודף העפיפונים –

בן-ציון יהושע

18 בפברואר 2010 שעה 19.00

אפגניסטן כיום

ערב טוב קהל יקר,

נפתח בידיעה שנתקבלה זה עתה: רופאה גרמניה סירבה לטפל בילד אפגאני
הנושא את השם 'ג'יהאד'...

בסוף שבוע שעבר אלפי חיילי קומנדו אמריקאים יחד עם לוחמים של נאטו
ושל הצבא האפגאני תקפו את מעוזם של הטאליבאן במארג'ה במחוז הילמנד,
כ-250 קילומטר מזרחית לגבול האיראני וכ-250 ק"מ צפונית לגבול
הפקיסטני. נאמר שזה המעוז האחרון. שיגידו. הפיתוח בחבל הילמנד נעשה
לפני כ-60 שנה על ידי ארצות הברית. ארצות הברית הקימה במקום סכרים
ותעלת השקאה המושכת את מימיה מנהר ההילמנד. באזור מתגוררים
כ-200,000 חקלאים בכ-70 כפרים. לשם שינוי הם לא רק מגדלים את פרג
האופיום ואפגניסטן היא היצרן הגדול בעולם של האופיום ומוצריו מצמח
הפרג מפיקים גם הירואין. התושבים ברובם בני שבטים פושטונים – דוראנים
ואפרידים, לצד שבט 'ערב', מצאצאי הכובשים הערבים השנואים עד היום. עם
קצת דמיון אפשר להגיע מהנקודה הזאת הישר לאיראן ולבדוק את הישרדותם
של הכורים... והשאר היסטוריה.

נאמר כי הנשיא אובמה עומד לשלוח עוד 30,000 לוחמים לאפגניסטן, ללמדך
שההשתלטות על הטליבאן עדיין לא הוכרעה, אינה פשוטה ואינה מיידית.
נראה לי, שברגע שארצות הברית תיסוג מאפגניסטן, הכוחות הרדומים של
הטליבאן והמוג'הידין ישתלטו מחדש על אפגניסטן וכך חוזר חלילה ו...חס..

ואנשי הצבא והמשטרה האפגניים, שאומנו על-ידי צבא ארצות הברית, יהפכו את עורם ויהיו חלק מכוחות המהפכה הטאליבאנית.. בינתיים הם ממשיכים להרוג ולחטוף והאמריקאים מתנצלים על הרג של אזרחים חפים מפשע. באמת בטעות.

כמה נתונים על אפגניסטן

בואו נראה איפה נמצאת אפגניסטן: אנחנו עולים על מטוס כאילו אל-על בנתב"ג ונוסעים בנתיב אסור לישראלים מזרחה אל תוך יבשת אסיה. עוברים את ירדן, עוברים את עיראק, עד כה טסנו 1,400 ק"מ והנה איראן באופק. עוד 800 ק"מ. חצינו את איראן לרוחבה ואנו בשעריה של אפגניסטן – מדינה זעירה מאוד רק 650,000 קמ"ר (שטחה של מדינת ישראל – 20,330 קמ"ר – כלומר אפגניסטן גדולה פי 32 פעם מישראל וכמעט פי 3 גדולה מבריטניה הגדולה). המדינה מחולקת ל-34 פרובינציות. האוכלוסייה האפגנית מונה כ-32 מיליון נפש. כמחציתה עד גיל 14. רק 2.4% מעל גיל 65. הם לא זקוקים לדיור מוגן, בית אבות ומושב זקנים. כשהאפגנים יושבים על אדמתם הילודה שם היא מן הגבוהות בעולם – 42 לאלף לשנה. למשפחה נולדים בממוצע 7 ילדים אבל התמותה של תינוקות היא מדהימה: על כל 1000 תינוקות חיים – מתים 147. השיעור הממוצע של תוחלת החיים של כלל האוכלוסייה אינו עולה על 46 שנים. נשים, שבדרך כלל חיות 10 שנים יותר מן הגבר במדינות המפותחות, באפגניסטן הן חיות פחות שנים מהגבר. וזאת בעיקר בשל זיהומים וסיבוכים בזמן הלידה. 42% מן האוכלוסייה הם פושטונים; 27% טג'יקים; 9% האזארה; 9% אוזבקים; ומיעוטים אחרים. 80% סונים; 19% שיעים; 1% דתות אחרות. שפות – 50% דוברי דארית (ניב פרסי); 35% פשטו – שפה הודו-אירופית השייכת למשפחת השפות האינדו-איראניות. בשפה זו דוברים גם במערב פקיסטן בסך הכול 60-70 מיליון; 11% עגות טורקיות; עוד כ-30 לשונות של מיעוטים. רק 28% הם יודעי קרוא וכתוב מעל גיל 15. אנאלפביתיות בקרב נשים מדהימה בהיקפה.

הבירה – קאבול. הנשיא בחסות אמריקאית – חמיד כרזאי. במדינה פועלות עשרות מפלגות. **אפגניסטן היא מדינה יבשתית בלי גישה לים.** רובה הררית. מישורית בצפון ובדרום-מערב. רכסים גבוהים במסדרון וואח'אן בצפון מזרח הנושק לסין. נקודה נמוכה – נהר אמו-דאריה – 258 מ' מעל פני הים; נקודה גבוהה: הר נובאשאק – 7,485 מטרים מעל פני הים. כאלף ארבע מאות מטרים פחות מפסגת האוורסט.

אוצרות טבע – גז, נפט, פחם, נחושת, כרום, טאלק, גופרית, בדיל, ברזל, מלח ואבני חן. הבעיות בהפקה והעדר גישה לים.

הכלכלה משתקמת לאחר עשרות שנים של מלחמות. 2.3 מיליון פליטים חזרו לאפגניסטן ופחות ממיליון עדיין נותרו בפקיסטן בעיקר. למרות ההתקדמות הארץ ענייה ותלויה בתמיכה מחו"ל. הכנסה לנפש לשנה \$ 800 (בישראל \$ 28,400); תקציב 269 מיליון \$ + סיוע חוץ. (בישראל: 64.24 מיליארד) במהלך השנים האחרונות הגיע לאפגניסטן סיוע המתקרב לסך 9 מיליארד. **צבא** – שרות בן 4 שנים למגויסים בני 22 שנה – מחזור שנתי 275,000 גברים ו-260,000 נשים. תקציב הצבא – 1.9% מהתקציב הלאומי.

אפגניסטן גובלת במערב – באיראן, בדרום ובמזרח – בפקיסטן (עד 1947 חלק מהודו). מיליונים מתושבי פקיסטן הם פושטונים, שיש להם קשר שבטי לפושתונים של אפגניסטן). זאת אחת הסיבות מדוע מיליוני אפגנים מצאו מקלט בזמן המלחמה בפקיסטן אל מחנות אהלים שהשתרעו מאופק לאופק. בצפון - אפגניסטן גובלת במדינות המוסלמיות של ברית המועצות לשעבר – טג'יקיסטן, אוזבקיסטן וטורקמניסטן. בצפון מזרח היא גובלת עם קשמיר ועם סינקיאנג (טורקסטן הסינית) במזרח. כ-60% מגבולה הצפוני הוא טבעי (האמו דאריה – נהר האוקסוס). במקורות המוסלמיים של ימי הביניים מופיע הכינוי 'מעבר לנהר' ממש במילים אלה המתייחס לנהר הזה. אפגניסטן היא מבצר הרים ופיסגת נוֹן־שַׁאק (Nonshak) מתנשאת בה לגובה 7,485 מ'. האוורסט גובהו לפי מידות שעשו הסינים הוא 8,844.43 מטר מרקו פולו הנוסע האיטלקי הידוע, (15 בספטמבר 1254 - 8 בינואר 1324), שעבר בה בדרכו לסין קרא להרי פאמיר 'גג העולם'. קאבול נמצאת בגובה של כ-2,000 מטר מעל פני הים. מי שלא רגיל לחיות בגבהים – יכול בקלות לאבד את חייו בשל חמצן דליל.

הנוף האכזר והיפהפה של הרים נישאים ומדבריות צחיחים ולוהטים שימשו חומת מגן לעם האפגני במלחמתו בכובשים הזרים. שלוש פעמים ניסו האנגלים לכבוש את אפגניסטן (1842-1839 – 22,000 חיילים; 1880-1878 40,000 לוחמים; 1919 50,000 לוחמים כולל לוחמי גורקה הודיים, 70 סוללות תותחים, מכונות יריה ואפילו מטוסים שהטילו פצצות).

הרקע למלחמות – ימי המשחק הגדול בין רוסיה לבריטניה והחשש מפני אוריינטציה רוסית אצל האפגנים ופלישה רוסית לאפגניסטן (כבר אז) וגבול משותף עם רוסיה). בשלוש המערכות האנגלים הפסידו מול אפגנים שנלחמו ברובים מיושנים המוטענים דרך הקנה. אגדה מקומית מספרת כי מתוך אלפי הלוחמים שחיסלו האפגנים, הם השאירו בחיים את הרופא כדי שיחזור ויספר מה עוללו האפגנים לאנגלים.

הכובשים לא רק שאיבדו נשימה בחמצן הדליל של ההרים הגבוהים אלא הסתבכו במדבריות הלוהטים בקיץ (למעלה מ-50 מעלות) והמקפאים בחורף בכלל ובלילות בפרט. שמם של המדבריות מעיד על אופיין: מדבר המוות (דשט מארגו), מדבר היאוש (דשט נומיד) ומדבר היובש והשממה (דשט ח'וש). אלה מדבריות שקברו תחתן שיירות אין סופיות שעשו דרכן על דרך המשי ולא נודע כי באו אל קירבן בדיונות החול. נוסף על כך את סופות החול 'באד סאד וביסט רוז' – סופות חול עזות הנמשכות 120 יום ומכסות את עין השמים וחוסמות את קנה הנשימה.

כל מי ששמע על ההתעניינות שלי באפגניסטן בשנות ה-70 חשב שאיבדתי את השפיות. מעטים ידעו איפה ממוקמת אפגניסטן. וראה זה פלא, רק בגלל הארכי-רוצח אוסאמה בין לאדן, שהוא חצי סורי-פלסטיני וחצי תימני, שנולד בערב הסעודית למשפחה עשירה מאוד. בבחרותו נודע כפליי-בוי, בחור עשיר, שגילה עניין במטוסים, במכוניות מרוץ ובנשים. לאביו עשר נשים ו-56 ילדים. הבן אוסאמה הסתפק רק ב-4 נשים וב-6-7 ילדים. רק בגללו אפגניסטן אינה יורדת מן החדשות. עליו עוד נאמר דברים בהמשך ההרצאה. כדי להבין אל נכון את ספרו של חאלד חוסייני, רודף העפיפונים, נסקור בקצרה מיהם הטליבאן והזרוע הצבאית שלה – המוג'הדין, שמעלליהם זוכים בספרו להבלטה מיוחדת..

טליבאן (בפשטו: طالبان - "תלמידים") זהו ארגון פוליטי-צבאי מוסלמי קיצוני ששלט באפגניסטן בין השנים 1995 - 2001. החל את דרכו באמצע שנות התשעים, כתנועת סטודנטים פשטונים, שהתנגדה לשחיתות באפגניסטן. משתפס הטליבאן את השלטון בהפיכה צבאית, הנהיג במדינה משטר הלכה אסלאמי נוקשה, והחל בדיכוי נשים אשר טרם נראה כמותו אפילו במדינה ליבראלית כמו אפגניסטן.. משטר הטליבאן נפל במלחמת אפגניסטן השנייה, שעה שאפגניסטן נכבשה על ידי הצבא האמריקני. עם זאת פעילי התנועה עדיין מבצעים פעולות טרור כנגד המשטר והחיילים האמריקנים המוצבים באפגניסטן מבסיסם בהרים על גבול פקיסטן..

הטליבאן הצליחו בראשית דרכם לסלק את ראש העיר של קנדהאר, שלטענתם לא מילא את תפקידו, ולאחר מכן גם את ראש המדינה המרכסיסטי. הם העמידו בפני השלטון המרכזי מספר דרישות, ביניהן השלטת השריעה – הדינים האסלאמיים -כחוק המדינה; כשזה סירב - יצאו למאבק. פקיסטן, שהאמינה להצהרות הטליבאן, סייעה להם באספקת נשק, ואף אפשרה לסטודנטים פקיסטנים להצטרף למלחמה באפגניסטן.

האמריקאים הם הם שהקימו את הטליבאן, בשיתוף פעולה עם הפקיסטאנים. הCIA השקיע כ-3 מיליארד דולאר בבניית הכוח של הטליבאן. הם קיבלו מהאמריקאים נשק משוכלל, כולל טילים להפלת מטוסים רוסיים. הם למדו לייצר פצצות, לפוצץ בניינים ובעיקר – להילחם. עם טילים שסופקו להם הפילו מסוקים סובייטיים רבים.

הטליבאן בראשיתו היה מורכב מכוחות מקומיים, שביקשו להשתחרר מן הכיבוש הסובייטי. עד מהרה הצטרפו אליו אלפי שכירי-חרב, בעיקר מארצות ערב והאסלאם – מצרים, סעודיה, אלג'יריה, תוניסיה, תימן, פלסטינים קיצוניים, פיליפינים, אינדונזים, בוסנים, טג'יקים וסומלים ועוד כ-50 לאומים שונים, שבאו ורכשו יידע להילחם באויב הסובייטי. הם מצליחים בסיוע אמריקאי לסלק את הרוסים. עם צאת הסובייטים, צבא שכירי החרב נשאר ללא תעסוקה וכידוע גוף שמילא את משימותיו אינו מתפרק אלא מחפש

אתגרים חדשים. הם מקבלים הכשרה אידיאולוגית מוסלמית, המעמידה במרכז את האסלאם וכל השאר הם הכופרים, שראוי למחוק אותם מעל פני האדמה. בעיקר את האמריקאים – אלה שהפכו אותם לעשירים – והציונים היהודים. אל-קאעדה, שפירושו בערבית היסוד או הבסיס. וכינויו הרשמי הוא: החזית העולמית האסלאמית למאבק בצלבנים וביהודים. זהו ארגון בראשותם של בן לאדן הסעודי ובניהולו של סגנו ד"ר אימאן א-זוהארי המצרי. לאחר שסייעו במאבק נגד הסובייטים באפגניסטן הם מצאו בה מקלט ויצאו לפעולות גלובליות כקונפדרציה של ארגוני טרור, ששיא הצלחתו הם סידרת הפיגועים ב11 בספטמבר 2001.

הקבוצה השלישית הנלחמת עכשיו באפגניסטן היא קבוצת ילדי הפליטים. אלו צעירים שנולדו במחנות הפליטים בזמן המלחמה. צעירים אלה אין להם מה להפסיד. הם מוכנים להקריב את חייהם במלחמה נגד האויב האמריקאי, הממשיך בפעולות ההרס והחורבן שהמיטו הסובייטים. לטענתם, האמריקאים מחסלים גם חפים מפשע, בניסיון לתפוס גורמים לא אפגאניים, טרוריסטיים ערביים, אל-קעידה, שמצאו מקלט בהרים ובבונקרים של אפגניסטן.

בשנת 1995 כוחות הטליבאן עם הזרוע הצבאית המוג'הדין כבשו את רוב החלק הדרומי והמזרחי של אפגניסטן תוך פחות משנה. תוך זמן קצר השתלטו על כ-90% מהמדינה וזכו לתמיכה של למעלה מ-80% מהאוכלוסייה. השאר תמכו בפלג השיעי-קומוניסטי-תג'יקי, שהמשיך לשלוט בצפון המדינה ונאבק על השלטון בה.

משעלה הטליבאן לשלטון קבעו ראשיה את השריעה - חוקי האסלאם כחוק המדינה, ושינו את מערכת החינוך במדינה לחינוך המבוסס על הקוראן, ללא השפעות מערביות. זאת למרות איום של האו"ם להפסיק את הסיוע הכלכלי והרפואי למדינה.

במסגרת ההקצנה הדתית, החל הטליבאן לדכא נשים באורח חסר תקדים. נשות אפגניסטן הפכו לשפחות נטולות זכויות, נאסר עליהן לעבוד ורובן המוחלט הפסיק ללמוד. על רופאים ממין זכר נאסר להעניק טיפול רפואי

לנשים. נאסר על נשים לקבל טיפול בבתי חולים כלליים. כחלק מההטפה ל"צניעות", הורה הטליבאן על קוד לבוש אחיד לנשות המדינה: כל הנשים חויבו ללבוש "בורקה" המכסה לא רק את גופן וראשן (בדומה לרעלה המסורתית), אלא אף את פניהן ועיניהן ומותיר רק רשת לנשימה ולהצצה.. גברים נצטוו לגדל זקן. ב-1998 נחקק חוק המחייב איטום חלונות הבתים בצבע שחור למניעת אפשרות שנשים ייראו בידי גברים זרים. חוקים אלו נאכפו בקפדנות בידי משמרות סיור עירוניים של הטליבאן. נשים שלא צייתו לחוק הוכו באכזריות. על נשים שהפרו חוקים אלו ואחרים, הוטלו עונשים אכזריים, כמו עקירת ציפורניים שנצבעו בלכה, ועד להוצאות להורג פומביות של נשים שנחשדו ב"חטאים מיניים" (לרוב ניאוף).

משטר הטליבאן תמך בשליטים הקיצוניים בסודאן (האחראים לרצח העם בדארפור), ונתן מחסה לטרוריסטים אסלאמיים. הטאליבן טען כי הוא אינו יכול להסגיר למערב אדם מוסלמי הנאבק למען עקרונות האסלאם. פנייתה של ערב הסעודית בנושא נענתה על ידי אנשי הטליבאן בהשוואת החשיבות של מתן מחסה לטרוריסטים לחשיבות השמירה של הסעודים על מכה ואל-מדינה.

לקראת סוף שלטונם, ביצעו אנשי הטליבאן שתי פעולות שעוררו זעם רב בעולם המערבי:

- פיצוץ פסלי בודהה בעמק במיאן, ובכך מחקו מן העולם חלק מן ההיסטוריה של אפגניסטן שהייתה בודהיסטית קודם שהתאסלמה.
- הוצאת חוק שחייב הינדים לשאת טלאי צהוב - לכאורה, על מנת שמשטרת הדת לא תטריד אותם.
- הם חיבלו באוצרות הארכיאולוגיים במוזיאון קאבול, שכלל גם עדויות לחיים יהודיים עוד לפני הפלישה המונגולית.

משטר הטליבאן לא הוכר כשלטון לגיטימי על ידי רוב מדינות העולם, בעיקר לאחר 1998, כאשר הואשם במתן חסות למחנות אימון ומקלט לטרוריסטים, ובראשם אוסאמה בן לאדן מנהיג ארגון אל-קאעידה.

החשש מפני התפשטות התפיסה האסלאמית הקיצונית הביא את רוסיה, הודו וטורקיה לתמוך בתנועת המחתרת השיעית-קומוניסטית – הצפונית – שלמרבה האירוניה, זכתה גם לתמיכתה של איראן השיעית. אמנם תנועה זו הייתה חלשה למדי ולא היוותה איום על משטר הטליבאן, אך מכלול של גורמים אחרים ערער את יציבות המשטר:

פיגועי 11 בספטמבר 2001 העלו את אפגניסטן כחשודה עיקרית במתן סיוע לארגוני טרור והפיכת אפגניסטן לבסיס פעולה לאוסאמה בן לאדן וארגונו אל קעידה, אשר לקחו אחריות על תכנון הפיגועים.

מלחמת אפגניסטן, שנמשכה חודשיים בשנת 2001 (7 באוקטובר - 7 בדצמבר) שבמסגרתה נכבשה אפגניסטן על ידי כוחות קואליציה בראשות ארצות הברית, הביאה קץ למשטר הטליבאן. אף שהוקמה ממשלה מקומית (אסלאמית קיצונית אף היא, אך פחות מהטליבאן), עד היום נמשך חיפוש אחר בסיסים של ארגוני טרור במשחק חתול ועכבר. עבר זמן רב מפילת הטליבאן עד שהעזו חלק מנשות אפגניסטן לחשוף את פניהן.

גם לאחר תבוסת הטליבאן נשארו במדינה גרעינים של הארגון במקומות שונים, במיוחד בהרים ובפרובינציות מרוחקות. לא חולף יום מבלי שיהיה פיגוע שבו נפגעים חיילי ארצות הברית והמדינות הנלוות אליה. ביולי 2007 חטף הטליבאן 23 אזרחים דרום קוריאנים, אנשי ארגון דת נוצרי, (מתוכם רצח שניים), ותבע לשחרר ממאסר 23 מלוחמיו שנפלו בשבי הצבא האפגאני, ולהסיג מאפגניסטאן את כ-200 חיילי דרום קוריאה המוצבים שם. ב-29 באוגוסט 2007 החלו אנשי הטליבאן לשחרר את החטופים, לאחר שדרום קוריאה התחייבה למנוע פעילות מיסיונרית באפגניסטן ולממש את הבטחתה להוציא את חייליה עד סוף השנה [1].

ב-23 בנובמבר 2007 לאחר שחיילי צבא אפגניסטן, אילצו את הטליבאן לעזוב את העיירה ארג'נדאב, צפונית לעיר קנדהאר, הטליבאן תקפו עמדות משטרה באזור וערפו את ראשיהם של שבעה שוטרים אפגנים [2].

המלחמה באפגניסטן דחקה חלק מאנשי הטאליבן מעבר לגבול, והם השתלטו על חלקים נרחבים באזור ההררי של פקיסטן ומקיימים שם שלטון טרור אסלמי^[1]. באמצע פברואר 2009, הודה נשיא פקיסטן אסיף עלי זרדרי כי הטאליבן ביסס את שלטונו בשטחים נרחבים בארצו, וכי הורה על גיוס 120 אלף חיילים כדי לטפל באנשי הטאליבן^[2].

המוג'הדין

המילה מוג'הדין גזורה מאותו שורש ערבי של ג'יהד, שכוונתו המקורית השקעת מאמץ. ברבות השנים הביטוי קיבל משמעות דתית או צבאית עד שפירוש השם 'ג'היד' הפך לכינוי ללוחם קדוש המוכן להקריב את חייו למען המטרה..

לאורך תקופה ה-CIA תמך במורדים וסיפק להם אימון מתקדם וטילי נ"מ. גם פקיסטן וסין הושיטו עזרה למורדים. אלפי מוסלמים מרחבי העולם ראו במלחמה הזאת מלחמת קודש נגד הכופרים האתאיסטים הסובייטים.. המוג'הדין האפגני כלל 7 אירגונים אסלאמיים מתוכם 4 אירגונים קיצוניים דתיים. המלחמה נגד המוג'הדין הביאה דמורליזציה בצבא האדום ובכך קיבל תאוצה תהליך התפרקותה של ברית המועצות. מקורות רשמיים סובייטים דווחו כי 15,000 חיילים סובייטים נהרגו בעשר שנות הכיבוש (1979-1989). יש סברה שמספר הנפגעים הסובייטים מתקרב לכ-100,000 הרוגים ופצועים. מספר ההרוגים האפגניים הגיע למיליון-מיליון וחצי וכמספר זה פצועים וקטועי גפיים, רבים מהם ילדים שעלו על מוקשי צעצוע שהסובייטים פיזרו מעל אפגניסטן. רק 200,000 מן ההרוגים האפגנים היו לוחמים וכל השאר

אזרחים חפים מפשע – קשישים, נשים וילדים. גם היום האמריקאים הורגים כמעט מדי יום אזרחים חפים מפשע תוך ניסיון לצוד אנשי אל קאעדה.

בשנת 1992 לאחר מלחמת האזרחים שהפילה את המשטר המרכסיסטי עלה לשלטון הטליבאן, שהטיל טרור על האוכלוסייה.

אל קאעדה

האירגון השלישי – החוץ אפגני – הוא אלקאעדה, שמשמעו 'היסוד' או 'הבסיס' וכינויו הרשמי: החזית האסלאמית למאבק בצלבנים וביהודים. זהו אירגון טרור אסלאמי-סוני, שהוקם על-ידי עבדאללה עזאם בשנת 1988 ופעל בהנהגתו ובמימונו של אסאמה בין לאדן הסעודי-פלסטיני-תימני ובניהולו של ד"ר אימאן א-זוואהרי המצרי, שנחשב למוח האסטרטגי של התנועה. התנועה היא קונפדרציה של אירגוני טרור בעולם המוציאים לפועל את מטרות אל קאעדה במסגרת ג'יהאד עולמי. השיא עד כה הוא סידרת הפיגועים ב-11 בספטמבר 2001 בארצות הברית.

רודף העפיפונים: עיפון כציפור טרף

חאלד חוסייני, רודף העפיפונים. תרגמה מאנגלית: צילה אלעזר, הוצאת 'מטר', תל-אביב תשס"ד-2004. 336 עמ'.

מהו אותו עיפון ברודף העפיפונים?

למי שלא קרא את רודף העפיפונים נספר בקצרה את תוכנו. זהו סיפורם של שני ילדים באפגניסטן של שנת 1978, שנה לפני הפלישה הסובייטית לאפגניסטן. אמיר הוא בנו של פושטוני אמיד ובן

המשרתת הוא חסן. שניהם נהנים מילדות מאושרת. ב-1979, ערב הפלישה הסובייטית נפרדים שני הילדים לנצח. כעבור 20 שנה חוזר אמיר, שהוא גם המספר ברומן, לאפגניסטן כדי להציל את סוהראב, בנו של חסן ידיד נעוריו, שנפל בשבי הטאליבאן, לידיו של עסאף, פדופיל ניא-נאצי שאימו גרמניה, והוא הפך למפקד בטאליבאן..

העפיפון הוא סמל להשמדה ההדדית הן במישור האישי והן במישור הלאומי. במישור האיש ברומן 'רודף העפיפונים' העפיפון הוא ההצטלבות האחת והיחידה, דקה כנייר, בין שתי גלקסיות - האב המנוכר מול אמיר בנו, היתום מאם. במישור הלאומי של אפגניסטן העפיפון הוא גם סמל להשמדה ההדדית של עמי אפגניסטן בינם לבין עצמם ושל הכובשים שהקיזו את דמה ואת דמם ולא יכלו לשלוט עליה.

העפיפונים בשמי קאבול הם לכאורה סמלה של אפגניסטן במיטבה עוד מן התקופה שבה שלטו עליה מלכים, שהרי עפיפונים לוחמנים המנסים לפגוע בעפיפונים אחרים, הם התחביב של כל מרכז אסיה: ההודים והנפאלים יוצאים למלחמות חרמה בעפיפונים ביום העצמאות וביום הרפובליקה. מקורו של העפיפון הוא בתרבויות סין ויפאן. באפגניסטן העפיפון היה סמל מובהק למלחמת האזרחים המלווה אותה לאורך עשרות רבות של שנים. העפיפון הוא גם סמל למלחמה בכובש הזר – באמצע המאה ה-19 בריטניה הגדולה ניסתה לפלוש מהודו שלוש פעמים והובסה מול רובים פרימיטיוויים, האיראנים שפלשו לתחומה במערב אפגניסטן בשנת 1856, הגלו את היהודים למחנה מעצר במשהד באיראן ונאלצו לסגת לאחר איום בריטי לפלוש לנמל בושר בדרום. החלום הרוסי היה לפלוש לאפגניסטן בדרכם למפרץ הפרסי למקורות הנפט. כך החל המאבק בין רוסיה לבריטניה, המוכר בשם 'המשחק הגדול'. אפגניסטן הייתה החיץ בין רוסיה להודו הבריטית. עשר שנות הכיבוש הסובייטי העקוב מדם והנסיגה הסובייטית עם זנבם בין רגליהם. אפגניסטן אכן

השתחררה מן התקופה המלוכנית המושחתת וחסרת המעש שאפשרה לפתאנים בני המעמד השליט לחיות חיי שפע ולצבור רווחים מסחר בסמים לעומת הפער העצום מול אוכלוסיות אחרות. עליית הטליבאן תנועת הסטודנטים שהייתה לתנועת המוג'הדין הלוחמת. משטר הטליבאן שם קץ לאותו סמל מדומה של חופש וחרות ואסרה על הפרחת עפיפונים. רק בקליפורניה, שבה מצאו הרבה פתאנים אפגנים את חרותם, הם מצליחים לשוב ולהפריח עפיפונים כביטוי לגעגוע למולדת הישנה בטרם ידעה מהפיכות: אנטי-מלוכנית, קומוניסטית ומוסלמית-פונדמנטליסטית רצחנית, שגבתה חייהם של למעלה ממיליון אנשים והותירה מספר דומה של כרותי גפיים. מן העבר האחר כמאה אלף סובייטים שילמו בחייהם או הפכו לנכים בניסיון הנואל להשתלט על אפגניסטן. בריטניה הגדולה שלחה ממקום מושבה בהודו גייסות כיבוש לאפגניסטן בימי 'המשחק הגדול' של אמצע המאה ה-19. ניסו והובסו. חטיבות שלימות חוסלו. מספרים כי רק רופא אחד נותר לפליטה והוא הלך לספר על האסון הכבד של הבריטים. קשיות העורף האפגנית, שמקורה בנוף האכזר והיפה של הארץ. שימו לב לשמות המדבריות - מדבר המוות, מדבר הייאוש ומדבר השממה. מנגד הרי פאמיר והרי אפגניסטן הבנויים כמצודת הרים. ההרים בגובה 2000 מטרים עד למעלה מ-7,000 מטרים הם קטלניים למי שלא מאומן לגור בגובה של אלפי מטרים מעל הים. הנוף האכזר יודע להיטיב רק למי שהוא חלק מן הנוף הטבעי. כך הביסו האפגנים אימפריות. ומה יעלה בגורלם של האמריקאים ומדינות אירופה? מצבם לא נראה טוב.

זהות של סופר ומספר

מחבר 'רודף העפפיונים' חאלד חוסייני, רופא אפגאני צעיר בן למשפחה פושטונית מן המעמד הגבוה שעקרה לקליפורניה עם

הפלישה הקומוניסטית. הוא מביא את סיפורה של אפגניסטן למן התקופה המלוכנית ועד לחורבנה במהפכות ומלחמות האזרחים שבאו עליה, דרך סיפור אישי נוגע ללב, הפורט על הנימים הדקות ביותר. המבט האישי של המספר הוא גם המבט רווי הדמעות של עין הקורא. אפגניסטן שהייתה ארץ לא נודעת לעולם, עד לפלישה הסובייטית בשנת 1979, הייתה מאז לארץ המדוברת ביותר ובעיקר לאחר אסון מגדלי התאומים ב-11 בספטמבר 2001 והמצוד הבלתי פוסק אחרי בן-לאדן וחבר מרעיו. פסלי הענק, הגדולים מסוגם בעולם, של בודהה החצובים בסלע בעמק במיאן פוצצו על-ידי הטליבאן והכאיבו לכל שוחר תרבות. קודם שהיו למוסלמים היו האפגנים בודהיסטים או זרטוסטרים. מי עדיין זוכר שהטליבאן זכה להכרה ולתמיכה פיננסית אדירה של איחוד האמירויות, של פקיסטן, ששיחקה משחק ערמומי כפול, וערב הסעודית שתמכו בהם כלכלית וצבאית.. חשוב מכל – ה-CIA סיפק נשק משוכלל ואימן את הטליבאן ואת הזרוע הצבאית שלו – המוג'הדין – במאבק נגד הסובייטים במו ידיהם בנו האמריקאים את מחנות האימונים בתחומי פקיסטן. במו ידיהם בנו את גדול אויביהם ואויבי העולם המערבי...

חאלד חוסייני, רופא אפגאני צעיר בן למשפחה פושטונית מן המעמד הגבוה שעקרה לקליפורניה עם הפלישה הקומוניסטית מביא בפנינו ספר, ששזורים בו חומרים אוטוביוגרפיים רבים. הסופר והמספר שניהם בעלי רקע אתני זהה – שניהם פושטונים מן המעמד העליון ומצבם הסוציו-אקונומי זהה; שניהם עקרו מאפגניסטן לקליפורניה ורכשו בה השכלה אקדמית. הסופר והמספר – שניהם סופרים, החיים בין המזרח שממנו באו לבין תרבות המערב שבה הם מבקשים להיספג. המספר – שמאחוריו ניצב סופר רופא – מגלה לאורך הספר בקיאות מכלי ראשון בתחום הדיאגנוזה והפרוגנוזה, אף על פי שלפי הסיפור הוא אמור היה להיות בקיא בספרות האנגלית. הסופר הרופא הכריע את המספר. תהליך ההתבוללות

בחברה האמריקאית אופייני למספר ולסופר, שקיבל את חינוכו האקדמי בקליפורניה והוא חי בין געגועים למולדת הישנה לבין הרצון להמשיך ולחיות בארצות הברית כברירה טבעית. תהליך האמריקניזציה מתחיל כבר באפגניסטן בצפייה כפייתית בסרטים אמריקאים. העקורים מוכנים לשלם מחיר מסוים - להתרפק על העבר במולדת הישנה אפגניסטן ובה בעת להיטמע בחדווה בחברה האמריקאית. הסופר ביצירתו 'רודף העפיפונים' מבקש להנציח עולם שהיה, אך בחיי היומיום הוא רופא אמריקאי בקליפורניה וסופר מצליח הצובר ממון מאותו עולם שהיה. מנגד - המספר, הנושא לאישה את בת הגנרל האפגני שירד ממעמדו באמריקה, הוא אמריקאי לחלוטין בכך שהוא מוותר על קדושת הבתולים של כלתו סוראיה, שבאפגניסטן היו ממיתים אותה בסקילה ומנדים את הגבר שבחר בה. דפוס החיזור והאהבה שהוא מגלה אינם תואמים את אורח החיים שלו אילו המשיך לחיות באפגניסטן אלא תואמים את התרבות האמריקאית שאליה נקלע.

עולם גברים אכזר

כיהא לאפגניסטן, שמעמדה של האישה הוא בשפל המדרגה, עולמו של הספר הוא עולם שוביניסטי של גברים, שנשים לא יבואו כמעט לפתחו. הנשים מתות כבר בתחילת העלילה, או שהן מוצגות כזונות ומופקרות. המספר גם שופט את סנאובר האם הנוטשת את בנה ומצטרפת ללהקת נוודים ("יפהפייה אך חסרת מצפון נודעת לשמצה"). החברות העמוקה היא בין גברים לגברים (באבא ורחים). אהבה בין גבר לאישה במובן הרומנטי המקובל אינה אפשרית בגלוי באפגניסטן הפוריטנית כלפי חוץ אך אדונים רשאים להוליד ממזרים משיפחותיהם היפות ולשמור סוד זה עד לקבר ובציניות אין קץ להשתמש בבן האמה – עלי - כמשרת כנוע ונאמן. המפגשים החברתיים המתוארים בספר הם על טוהרת הגברים, היודעים לעטוף את הוויסקי המשובח באריזת נייר סולידי כדי לא לפגוע

ברגשות של מוסלמים מאמינים המתנזרים משתיית אלכוהול. המשפחות החד-הוריות אינן משפחות חד-הוריות של נשים כמקובל בדרך כלל בחברה המערבית, אלא עולם של גברים המגדלים את ילדם בעזרת משרתים משבט נחות האזהרי.. החברה האפגנית דחקה מאז ומתמיד את האישה לעולם של בורות אל מתחת ל"בורקה" שכיסתה אותן מכף רגל ועד ראש ורק רשת דקה אפשרה להן לנשום. ניסיונו של אמאן אללה חאן המלך הרפורמטור (1919-1929), שביקש לחולל רפורמה בעקבות אתא תורכ אך נכשל. הוא הודח מכס מלוכתו. בניסיונו לשכנע את עמו בצורך להסיר את הבורקה הרעלה דווקא במניעים מוסריים: "אישה המסתתרת מאחורי רעלה אין איש מבחין בה בצאתה מבית בעלה ובשובה מבית המאהב. אישה גלוית-פנים חשופה לביקורת סביבתית". גברים חלשים הם בזויים והם גם לא מסוגלים להביא ילדים לעולם (עלי ואמיר). החברה האפגנית הגברית אהבה מאז ומתמיד סצינות אכזריות של מלחמות תרנגולים, בוז-קאשי – מאבק בין שתי קבוצות של פרשים המשסעים אגב דהרה שה תמים. שיא האכזריות היו ההוצאות להורג הפומביות וכריתת איברים בפומבי בעוון גניבה או שוד דרכים. הבידור הקבוע של תלמידי בתי ספר היה בכיכר העיר שם ראו את ההוצאות להורג, את האם ההורגת במו ידה במבצע נקם את רוצח בנה בסכין חלודה. היא מנקרת את עיני הרוצח ולאחר מכן נועצת את הסכין אל ליבו של הנדון ומורחת את דמו על שדיה. רק אז היא מוצאת מנוח לנפשה. ההמונים יחד עם ילדי בית ספר צפו בכריתת איברים על ידי קצב תורן, בעוון גניבה. לאחר מעשה הושלך האיבר הכרות לתוך שמן רותח. ההנאה הגדולה של האפגני מוצאת את פורקנה בקרבות פרשים: ברומן רודף העפיפונים - בהפסקה שבין המחצית הראשונה לשנייה של משחק כדורגל אלים מוציאים להורג בסקילה זוג נואף. זורק האבן הראשונה הוא אבי האישה. הוא לא שב ומניח את הטורבן על ראשו עד לנשימתה האחרונה של בתו שפגעה בכבוד המשפחה. לשמחת ההמון המריע. המחצית השנייה

של משחק הכדורגל מתחילה בזמן. סצירות האונס בספר הן של נער בנער כדרך ענישה ושל פדופיל רצחני בילד שנלקח מבית יתומים לספק את סטיותו ועוד דורש מן הילד האומלל לרקד בפניו לצלילי פעמונים הקשורים לרגליו.

עולם מיתולוגי - הרקולס האפגאני, סוהראב ורסטום ושאהידים

ברובד העמוק של הספר שתל חאלד חוסייני אלמנטים מיתולוגיים, אגדיים ופולקלוריים מתרבות המזרח, שהולבשו על דמויות מתוך הספר. דמות האב – הבבא – בימיו הטובים באפגניסטן אינה דמות של בשר ודם אלא של גיבור אגדי, מעין הרקולס כל יכול וכך הוא כותב: "טופאן אגא - אדון סופה - היה כוח טבע, פאשטוני מזן הגבוה, נפיל מן האגדות (מטר תשעים) עם זקן עבות ורעמה גחמנית של שיער חום מתולתל וסורר כמו האיש עצמו, ידיים שנראו מסוגלות לעקור עץ ערבה ומבט שחור רושף, שיש בו כדי להפיל את השטן על הברכיים, מתחנן לרחמים" (עמ' 17). הוא אפילו נאבק בדוב שחור בבלוצ'יסטאן בידיים ריקות. התיאור המיתי הזה, מעין איגרא רמא – פיסגה – שבו נמצא האב, מאפשרת למחבר להוריד אותו לבירא עמיקתא – לתהום בתיאורי קליפורניה כשהאציל הפושטוני הזה נעשה מתדלק בתחנת דלק ובסופי שבוע מוכר חפצים עלובים בשוק הפשפשים מתוך ואן מצ'וקמק.. האיש המדבר גבוהה גבוהה על מוסר ודפוסי התנהגות ראווה מתגלה לאחר מותו כצבוע ושקרן. גיבורי הספר מרבים לקרוא באפוס 'שאה נאמה' - ספר המלכים מאת גדול משוררי פרס פירדוסי (אבו אל קאסם מנצור [935-1020]). רוסטאם, גיבורו של פירדוסי, הוא המצביא הנלחם מול בנו סוהראב שאותו אינו מזהה במהלך הקרב אלא רק לאחר גסיסתו של הבן: "אם אמנם אבי הנך, כי אז טימאת את חרבך בדם החיים של בנך" (עמ' 32), חושף הבן את זהותו לפני אביו שפצע אותו למוות. חוסייני מושך קו מקביל בין פרשת האב והבן המיתולוגיים לסיפור ב'רודף העפיפונים', שכן כאן. האב הבבא המיתולוגי המתנכר לבנו אמיר,

המזוהה עם סוהראב המיתולוגי. הבבא אינו מזהה את בנו במובן הרגשי, האם יתגלו רגשותיו לבנו רק לאחר מותו?

גם מוטיב העקידה הנוצרית נכלל בספר - הוא מעשה ההשלמה של חסן בן המשרת בסצינת האונס. "הוא [האנס] התמקם מאחורי חסן. חסן לא נאבק. אפילו לא ייבב. הוא הניע קלות את ראשו. ואני הצלחתי לרגע קט לראות את פניו. ראיתי בהן את ההשלמה. זה היה מבט שכבר ראיתי קודם לכן, מבטו של השה" (עמ' 74). לא במקרה ממקם הסופר את פרשת האונס בעיד אל אדחא, חג הקורבן, שבו הנביא אברהם כמעט הקריב את בנו ישמעאל. השה (חסן) מוקרב כקורבן וכתחליף לאמיר אדונו. "שנייה לפני שהוא משסף את גרונו [של השה] בתנועה מיומנת אחת, אני רואה את עיניו של הכבש. זהו מבט שירדוף את חלומותי". אני מסתכל בגלל מבט ההשלמה הזה שבעיני החיה". אמיר בן האדונים אינו יוצא להגנתו של השה. אמיר בורח מפני שחיטת כבשים כפי שהוא בורח מסצינת חסן, השה לעולה. האנס הוא עאסף הניאו נאצי הסהאיב מהטליבאן, הפדופיל הנטפל כעבור 20 שנה לבנו של חסאן סוהראב ומשלם מחיר יקר בנקמת הדור השלישי

המחבר מאפיין את גיבוריו באמצעות השמות המיתולוגיים שהעניק לגיבורי ספרו: השמות שניתנו למשרת עלי ולבנו חסן הם כשמותיהם של קדושי האסלאם: עלי אבן אבו טאלב החליף הרביעי, בן דודו של מחמד וחתנו (600-667), ממנו מתחילה השיעה ובנו חסן נכדו של מחמד. הם מתוארים כאנשים טהורים עד כדי קדושה. הם נרצחים כשהאידיים. המשרת עלי ובנו חסן, הנושאים את שמות קדושי האסלאם מתוארים כטהורים וקדושים המגישים את הלחי השנייה ושומרים נאמנות לאדוניהם במחיר כל היקר להם ולבסוף נהרגים. האב עולה על מוקש והבן ואשתו נרצחים ברחוב בגלל רצונם להגן על רכוש מעבידם שעקר לקליפורניה. בנו של חסן סוהראב, שהזכרנו קודם, מנסה לשלוח יד בנפשו. הבבא, אביו של אמיר, הוא חסר שם

בסיפור והוא זוכה רק לכינוי אגא טופאן, שמשמעו בפרסית אדון הסערה. גם עסאף הניאו-נאצי, הגרמני למחצה, משמע שמו סערה או סופה. רחים - חברו של טופאן - הוא הקוטב החיובי והלגיטימי באישיותו של האב החי על שקרים וצביעות. האב יכול להוליד ילד נאפופים מאשת איש ולהצפין את סודו עד יומו האחרון. עלי האזאהרי בן לשבט אתני נחות, מצאצאי המונגולים שכבשו את האזור במאה ה-13 ועד היום הפושטונים מתעבים אותם. עלי. אינו מתואר כבשר ודם. הוא היפוכו המובהק של אדון סופה, הוא מתואר כמפלצת אגדית 'באבאלו', הטורפת בני אדם. כיעורו וצליעתו הם נושא לרדיפת ילדים. היחס אליו מגיע לקיצוניות כשאשתו סנאובר הזונה אומרת קודם בריחתה ממנו: "ראיתי כמה חמורים זקנים שמתאימים להיות בעל" (עמ' 15) ובכך היא רומזת כנראה לאדון סופה בעל הבית.

הגנרל טאהר - טהור - הוא האיש הטהור היחיד החולם לחזור למולדת ולשרת אותה ואכן עם עלייתו של ראש הממשלה בחסות האמריקאים חאמיד כרזאי הוא מתמנה לשר בממשלתו. לאורך הספר מדגיש המספר כמה סיפורו שונה מהמלודרמה של הבוליווד ההודי ואופרת סבון, שהיו נותנים לסיפור כיוון מלא דם ודמעות, אך מה לעשות - עדיין נותרו בספר אלמנטים האופייניים לסרטי הבוליבוד ההודיים. הסופר לא נותק מן העולם שממנו בא והוא גם עושה שימוש באנקדוטות מתעלולי נאסר א-דין.

היסטוריה בלבוש אישי

בצד היותו רומן הוא גם ספר של תקופה. דרך הסיפורים האישיים אנו למדים על קורותיה של אפגניסטן: המאבקים השבטיים שמצאו את ביטויים החריף במלחמות האזרחים; ההתאכזרות של הרוב הפושטוני למיעוט האזהרי, שעבר דיכוי והשמדה לאורך ההיסטוריה. האזהרים מהווים עדיין סמל לכיבוש המונגולי של

המאה השלוש-עשרה. הם נותרו נטע זר מן הבחינה הדתית והאתנית, חוטבי עצים ושואבי מים.

מלחמת הדת בין סונים לשיעים שהחלה במלוא עוצמתה במאה השש-עשרה כשפרס קיבלה עליה כדת רשמית את הזרם השיעי באסלאם לא נסתיימה מבחינתם של האזהרים, השיעים לעומת הפושטונים הסונים.. המבנה הסוציו-אקונומי של אפגניסטן והפער בין המעמדות העליונים המשכילים והעשירים לבין המעמדות הנחותים שמעמדם נקבע כבורים ואביונים. היחס המלגלג של המשכילים החילוניים לכוהני הדת הבורים ועמי ארצות והחשש מהיום שיעלו לשלטון, נבואה שהגשימה את עצמה.

שלושה חלקים ברורים בספר: חלקו הראשון מטפל בימי הילדות, ימי אפגניסטן שבהם בני האצולה רוו אושר ועושר. לדעתי, זהו החלק הטוב בין השלושה; חלקו השני הוא ימי קליפורניה. עולם של מהגרים שעולמם נחרב. הם חיים על פת לחם, מתרפקים מצד אחד על העבר שלא יחזור ומצד שני נטמעים ללא חשבון בחברה האמריקאית. מעמד האב הכול יכול באפגניסטן נשחק עד עפר ומעמדו של אמיר הבן הנחות באפגניסטן עולה מעלה מעלה גם בעיני האב. בהיותו סטודנט מצטיין במכללה אמריקאית הוא נעשה בשר מבשרה של אמריקה. פגשנו כבר ספרות מהגרים טובה יותר. חלקו השלישי, הוא השיבה המאוחרת של המספר לאפגניסטן, ממנה עקר עשרים שנה קודם בניסיון לחלץ את סוהראב בנו של חסן.. בחלק זה ניכרת השפעתם של סרטי קרטה ומלחמה בין הטובים לרעים שהאקרנים ומסכי הטלוויזיה מלאים מהם. בדרך לא מובנת הטובים מנצחים ונחלצים מלוע הארי. המנצח במערכה אינו המספר אמיר, העובר תהליך של קטרזיס הוא מוכה אנושות כדי לכפר על יחסו הבוטה לחסן האזהרי ("גופי היה שבור - עד כמה הייתה פציעתי קשה עתיד הייתי לדעת מאוחר יותר - אבל הרגשתי שנרפאתי...צחקתי", עמ' 263). דמות הראי של חסן, בנו סוהראב,

הוא הלוחם האמיץ (כיאה לשם המיתולוגי שהוא נושא). הוא מציל את אמיר מידיו של עסאף הניאו-נאצי באיחור של דור.

לאורך הספר מתים כמעט כל גיבוריו למעט המספר אמיר, שחייב לספר את הסיפור עד תומו: אימו של המספר מתה בלידתה; סנובאר בורחת לזנות ומתה לאחר שובה; האב מת מסרטן; עלי עולה על מוקש ונהרג; פארגאנה יולדת תינוקת מתה ונרצחת יחד עם בעלה על-ידי הטליבאן בניסיון להגן על הבית שהופקדו על שמירתו; רחים חאן הגוסס בורח אל מותו ביעד לא ידוע; סוהראב שולח יד בנפשו אך ניצל; המספר כמעט מת במאבק עם רוצח ניאו-נאצי.

הספר עשיר בהפתעות ונקרא בנשימה עצורה. הסופר מתגלה כמספר היודע את סודות המתח הסיפורי. כשנדמה לנו שהגענו לפסגה, מאחורי האופק מתגלות לנו פסגות חדשות המפתיעות את הקורא. עם זאת במבנה הכללי של הספר יש כמה השמטות והתעלמויות. הסופר מדלג על תיאור הגעתם וחייהם של גיבוריו הנוטשים את כל עולמם באפגניסטן לטובת חיי פליטים בפקיסטן ועושה קפיצת דרך הישר לקליפורניה; שובה של סנובאר הזונה הכתושה עד אבק. היא חוזרת פצועה ומוכה במנהרת הזמן אל בנה שאותו זנחה מיד לאחר לידתה. היא מיילדת ומטפלת בנכדה סוהראב שהוא תמונת הראי של אביו המוזנח. מהר מאוד היא מתה כדרכן של הנשים הממלאות את יעודן ומתות. הסופר פוטר את עצמו מלספר את סיפור קורותיה לאחר בריחתה וסיבות פציעתה בנימוק דחוק "אני מניח שיש סיפורים שאין צורך לספר אותם" (עמ' 194), מצד שני הוא מרחיב לעייפה את תיאור פרוצדורת האימוץ בחוקה האמריקאית ומפרט יתר על המידה את הטיפול הרפואי, כיאה לסופר שהוא גם רופא. כל זה אינו גורע כהוא זה מספר ביקורים משובח של חאלד חוסייני שפרץ עם ספרו. הסרט המבוסס על הספר בבימויו של מארק פורסטר אינו יותר מסרט הרפתקאות. כמה חבל שלא נעשה בידי במאי מסוגו של מוחסן מחמל, שכתב וביים את 'ליקוי

חמה בקנדהאר', שיעניק לנו את הרגישויות והדקויות שבין השיטין של ספר מיוחד זה. ספרו השני 'אלף שמשות זוהרות' מוצג על רקע התהפוכות הפוליטיות מהפלישה הסובייטית ועד לשלטון הטאליבן. סיפורן של שתי נשים אפגניות שהגורל הפגיש אותן והן משלבות כוחות של ידידות כדי לשנות את גורלן. אותי לא הצליח ספר זה לכבוש כקודמו.

נשוב אל אסאמה בין לאדן ואפגניסטן כיום

קשרי הנישואין של אסאמה בין לאדן לא היו מקריים. הוא נשא לאישה את בנותיהם של מנהיגי שבטים אפגאניים. גם בנו נשא לאישה את בתו של אחד מבכירי הטליבאן ובכך הוא רכש עליהם השפעה גדולה. בהשפעת הפרופסור שלו באוניברסיטה של ריאד אסאמה חזר בתשובה ונעשה מוסלמי קיצוני מאוד. הוא בן הכת הוואהבית, המאמינה שיש לקיים את הקוראן והחדית' [המסורות המיוחסות למוחמד] ככתבם וכלשונם, דהיינו להשתית את המדינה המוסלמית על חוקים אלו.

בשנת 1979 הפרופסור הפנה את תלמידו בן ה-23 [אסאמה נולד בשנת 1956] לעזור למוג'הדין [לוחמי הגיהאד] – הכוח הצבאי של הטליבאן. שנאבק לגירוש הצבא הסובייטי שכבש אז את אפגניסטן ובמשך 10 שנים הרסו את המדינה והרגו מעל מיליון בני אדם. אסאמה מקבל את האתגר, מגיע לפקיסטאן ובונה בה מכספו מחנות אמונים למאבק בכובשים הסובייטים.

הפקיסטנים נהגו בערמומיות ובמיוחד שירותי המודיעין שלהם ISI - - הוליכו שולל את האמריקאים. בתקופת המאבק נגד הרוסים שנמשכה משנת 1979 ועד 1989. ברית המועצות לחמה באפגניסטן נגד המורדים האנטי מרקסיסטיים שביקשו להפיל את ממשלת אפגניסטן. הפקיסטאנים קיבלו סיוע אדיר מימדים מה-CIA – למעלה מ-3.5 מיליארד דולאר, במזומנים, בנשק מגוון ובתחמושת לצורך המלחמה נגד ברית המועצות, אבל מצד שני הם היו בני

ברית של הטליבאנים, שהזרימו להם מיליוני דולרים. בתמורה הם איפשרו להם להקים בתחומי פקיסטאן מחנות אימונים והם היו היחידים חוץ מסעודיה שהכירו בטליבאן.

הרוסים שפלשו לאפגניסטן בשנת 1979, נלחמו בה עשר שנים וחיסלו כמיליון אפגאנים והותירו עוד כמיליון קטועי גפיים ממוקשי נעל דמויי צעצועים. הסובייטים איבדו באפגניסטן כ-100,000 חיילים ואלה שחזרו הביתה, רבים נעשו נכים לכל החיים וגרוע מכולם הם למדו להשתמש באופיום, כי אפגניסטן היא יצרנית האופיום הגדולה ביותר בעולם ובה מפיקים מהאופיום הירואין מזוקק. ברחבי ברית המועצות לשעבר יש מוזיאונים למלחמת אפגניסטן שבה רואים את הטראגדיה של עמי ברית המועצות במלחמת אפגניסטן.

גרוע מכול, חלק גדול מן הלוחמים הרוסיים באפגניסטן – כולל גם גנרלים – היו בעצמם מוסלמים מן המדינות הגובלות באפגניסטן או מן הקווקז – דגסטאן, צ'צ'ניה, ואזרבייג'אן.

רבים מהלוחמים האלה מוסלמים אדוקים בהשפעת מטיפים מארצות ערב וממרכז אסיה. חלקם נלחמו בצ'צ'ניה נגד הרוסים. אחרים הפכו לחלק מן האופוזיציה הקיצונית המחתרתית במדינות המוסלמיות של ברית המועצות.

מיהם העמים באיזור?

בגדול – האיזור מתחלק למדינות דוברות שפות טורקיות ולמדינות דוברות. באפגניסטן עצמה – כמחצית האוכלוסייה מורכבת מן השבטים הפתנים הדוברים פושטו, שפה שהיא תערובת של שפות הודיות. כחמישה מיליון פתנים חיים גם מעבר לגבול בפקיסטאן. בשנת 1988 הגיע אליה גל של פליטים כ-3.5 מיליון פליטים הגיעו לפקיסטן, 2 מיליון מצאו מקלט באיראן ורבים הגיעו לאמריקה, אירופה ואוסטרליה ויעדים נוספים. מאז שנת 2002 מיליוני פליטים חזרו לארצם. בפקיסטן כרגע 1.7 מיליון אפגנים וכמיליון

באיראן. המגמה הפקיסטנית היא לגרש ככל האפשר אפגנים חזרה לארצם וזאת בשל הצרות שהביאו למולדת החדשה.. הפקיסטנים טוענים שכלכלה של פקיסטן אינה יכולה להתמודד עם זרם הפליטים האדיר. בצפון אפגניסטן – חיים מיליונים של אפגאנים תאג'יקים, באזורים שנכבשו על-ידי האפגאנים לפני כ-150 שנה. הם חולמים על איחוד עם המולדת תאג'יקיסטאן. הם היו בשעתו את הברית הצפונית, ששלטה עד לפני כמה שנים באפגניסטן. אליהם הצטרפו כמה שבטים פושטוניים. המוסלמים שהזכרנו עד כה הם סונים באמונתם. במערב ליד הגבול האיראני יש ריכוז גדול של שיעים אפגאניים, שהם פחות קנאים מהאיראנים השיעים.

אפגניסטן הייתה ממלכה ממש כמו איראן. בראשה עמד השאה האפגאני זאהיר שאה, שהודח בשנת 1973 על-ידי קרוב משפחתו הגנרל מוחמד דאוד ח'אן, שהקים רפובליקה באפגניסטן. השאה הגולה מצא מקלט באיטליה ומת לא מכבר. בנו חולם לחזור ולמלוך על אפגניסטן. אפגניסטן ואיראן היו חלק ממדינות הציר הפשיסטיות וסוכנים גרמנים פעלו בתחומה. יהודי אפגניסטן היו בסכנת השמדה אלמלא הפלישה בריטית-רוסית לאיראן באוגוסט 1941. כשהרוסים פלשו בשנת 1979 לאפגניסטן כבר היו באפגניסטן כמה מהפיכות והדחות הדדיות. הרוסים ביקשו להשליט, כביכול, סדר במדינה ולהשליט שלטון קומוניסטי במדינה פונדמנטליסטית. הם פלשו בכוח עצום כי בכך הם מימשו חלום רוסי ישן בימי 'המשחק הגדול' במאבק בין רוסיה בצפון ובריטניה בהודו בדרום. שתיהן ביקשו להשתלט על אפגניסטן. הרוסים ראו באפגניסטן קרש קפיצה בדרך להודו ומשם לחופי המפרץ הפרסי, שבהם מצבורי נפט גדולים.

לקראת הפלישה לאפגניסטן הרוסים סללו מרוסיה לאפגניסטן רשת כבישים של אלפי קילומטרים, שעברו בתחומי מדינות מרכז אסיה כמו אוזבקיסטן. הכביש עשוי יציקות בטון להובלת טנקים.. חלק מהכבישים אמורים היו להיות גם שדות תעופה מאולתרים לשעת חרום. הם הזרימו מטוסים, טנקים, תותחים, טילים ותחמושת בכמויות בלתי מוגבלות. כשהרוסים עזבו עם הזנב בין הרגליים, הם הותירו כמעט הכול בידי השבטים האפגאניים והם ידעו ועוד

איך לעשות שימוש בנשק הזה למטרות מסחריות ולצורך חתרנות באפגניסטן ובמדינות השכנות.

איך סולקו הרוסים?

בשנות ה-30 האפגאנים משתפים פעולה עם הנאצים ומתחיל גל של רדיפת יהודים על ידי 600 סוכנים נאצים, שהתאסלמו בברלין ועסקו בחתרנות באזור. המופתי הירושלמי תורם גם את חלקו על-ידי הסתת ההמונים במסגדים נגד היהודים. המשטר כיום הוא רפובליקה אסלאמית ובראשה עומד נשיא. כרזאי נולד למשפחה פתאנית שנמנתה על תומכיו של זאהיר שאה, מלכה האחרון של אפגניסטן. בין השנים 1979-1983 למד מדע המדינה

באוניברסיטת הימאצ'אל ב-himachal pradesh

שבהודו, ואחר כך עבר לפקיסטן, שם עסק בגיוס כספים למוג'הידין שנלחמו נגד הפלישה הסובייטית. בשנת 1992, לאחר נפילת השלטון הפרו-סובייטי, התמנה כרזאי לסגן שר החוץ בממשלתו של בורחאנודין רבאני. בתחילת דרכו של הטליבאן, בשנות ה-90 של המאה ה-20, נמנה כרזאי עם תומכיו, אך מאוחר יותר חזר בו. לאחר הדחתו של רבאני ב-1996 הציעו לו ראשי הטליבאן לשמש כשגריר אפגניסטן באו"ם. כרזאי סירב, ויצא לגלות בפקיסטן, שם עסק בנסיונות להחזיר את המשטר המלוכני לאפגניסטן. בהיותו בפקיסטן נישא לזינאט, גיניקולוגית במקצועה. ב-14 ביולי 1999 נרצח אביו של כרזאי, כנראה בידי אנשי טליבאן, והוא נשבע לנקום ולהביא להפלת משטרם. לאחר פיגועי 11 בספטמבר 2001, חברו נאמני כרזאי לאנשי מוג'אהדין, ובעידודה הפעיל של ארצות הברית החלו לפעול להפלת משטר הטליבאן. ב-5 בדצמבר 2001 הם חתמו על הסכם בון, שמסדיר הקמת ממשל זמני בראשות כרזאי. ב-19 ביוני 2002 הוא הושבע כ"נשיא הממשל האפגני הזמני". ב-9 באוקטובר 2004 נערכו הבחירות הדמוקרטיות הראשונות בתולדות אפגניסטן. כרזאי גבר על 22 מועמדים, וניצח ב-21 מתוך 34 מחוזות. היותו נשיא מכהן בפועל, המוכר בציבור הרחב, הקנתה לו יתרון

בבחירות אלו, כמו גם התמיכה שקיבל מממשל בוש, שכללה גם שימוש באמצעי התחבורה של הצבא האמריקאי במהלך הקמפיין.

כרזאי נהג בזהירות מאז נבחר לנשיא, ולא ערך רפורמות מרחיקות לכת. הוא החל בשיקום הצבא, והכלכלה האפגנית החלה להתאושש במהירות, אם כי היא עדיין נסמכת על סיוע חיצוני. יחד עם זאת, שליטתו האפקטיבית של השלטון המרכזי היא בעיקר באזור קאבול, ובמחוזות הרחוקים הוא מורגש פחות. ארגוני זכויות אדם טוענים אף כי במחוזות מסוימים נוהגים בנשים באותו אופן בו נהג בהן הטליבאן. החולשה בפריפריה היא גם אחד הגורמים לכך שממשלו של כרזאי אינו נוהג ביד תקיפה כנגד מגדלי האופיום, ובשנת 2004 הוא אף דחה הצעה אמריקאית לרסס את שדות הפרג במדינה.

בשנת 2009 התמודד כרזאי על כהונה שנייה כנשיא, וניצח לאחר שקיבל מעט יותר מ-50% מהקולות. זמן קצר לאחר הבחירות הועלו טענות על זיופים, ובלחץ אמריקני הסכים כרזאי לקיים בחירות חוזרות. עם זאת, ימים ספורים לפני הבחירות החוזרות החליט יריבו, עבדאללה עבדאללה, לפרוש מהמירוץ, וכרזאי הוכרז כנשיא.

בתקופה שקדמה לכהונתו כנשיא ניצל כרזאי משני נסיונות התנקשות ועוד אחד במהלך כהונתו. ב-5 בספטמבר 2002 ירה לעברו מתנקש בעת ביקור בקנדאהר, ב-16 בספטמבר 2004, החטיא טיל את מסוקו, וב-10 ביוני 2007, ניסה הטליבאן להתנקש בו בגאזני. בעת שנשא נאום מול קהל נורו 12 טילים שחלקם נחתו כ-200 מ' בלבד מהקהל, כרזאי לא נפגע והוטס במהירות מהמקום לאחר שסיים את הנאום.

=====

אחמד שאה דוראני איחד את שבטי אפגניסטן ובשנת 1747 הוקמה אפגניסטן. בראשיתה היא הייתה מדינת חיץ בין בריטניה בהודו לבין רוסיה בצפון עד לעצמאותה בשנת 1919. המשטר בה היה מלוכני ובראשה עמד שאה. בשנים

1973-1978 לאחר המהפכה שלטו הקומוניסטים. בשנת 1979 פלשו הסובייטים לאפגניסטן בניסיון לסייע למפלגה הקומוניסטית. עד מהרה פרצה מלחמה שנמשכה עד 1989 וגבתה חייהם של מיליון אפגנים וכמאה אלף סובייטים. מספר לא ידוע של פצועים ונכים. בשנת 1989 עזבו הסובייטים תחת לחץ של המוג'הדין האנטי קומוניסטים. סידרה של מלחמות הביאה את קאבול בשנת 1996 לידי הטליבאן, בהנהגתו של בין לאדן, שנתמכו על-ידי פקיסטנים וסעודים. המדינה נכנסה לאנרכיה. לאחר מאורעות 11 בספטמבר 2001, לאחר שטרוריסטים פעלו בניו-יורק, הוקמה הברית הצפונית האנטי-טאליבאנית שהביאה לתבוסת הטליבאן. בשנת 2004 התקיימו בחירות לנשיאות ומחמוד קראזי היה לנשיא הדמוקרטי הראשון ובשנה שלאחריה נערכו בחירות. במדינה פועלות עשרות רבות של מפלגות.

מוכר הספרים מקאבול – קרבן של עיתונאית נורבגית

בן ציון יהושע, 06/08/2006

אין תרבות נחותה – יש תרבות שונה. על ספרה של אוסנה סירסטאד,

'מוכר הספרים' מקאבול', הוצאת כתר, ירושלים 2005, 292 עמ'.

שוו בנפשכם שפתחתם את ביתכם בפני עיתונאית נורבגית יפהפיה והצעתם לה קשר בלתי אמצעי עם בני משפחתכם, ומתוך מסורת של כיבוד הזר הצעתם לה מקום לינה, סעודה משפחתית וראיתם בה במשך חמישה חודשים חלק בלתי נפרד ממשפחתכם וחשפתם בפניה את כל השמחות, הבעיות והתסכולים בביתכם. בתום חמישה חודשים של שהייה במחוזכם היא יוצאת ובידה רב-מכר עולמי המציג את אבי המשפחה כרודן עריץ, הרודה בנשותיו ובילדיו ואורח חייה של המשפחה מוצג כפרימיטיבי ונחשל. מה פלא אפוא, שגיבור ספרה של סירסטאד פתח בהליכים משפטיים נגדה ונגד המו"ל של הספר ואשתו הנרדפת כיום בחברה האפגנית השמרנית מבקשת מקלט בשבדיה. היא מואשמת בפגיעה בכבודה של החברה האפגנית שעליה שחה לפי תומה.. ייחודו של הספר הוא דווקא בעולם הייחודי של קאבול המוצג בה והיותו רב-מכר בא לספר לא משום תיאורי נורבגיה, מחוזות הילדות של

המחברת, אלא דווקא בגלל אותו עולם שהיא מתווה לו דימוי פרימיטיבי כביכול. אין תרבות נחותה יש תרבות שונה.

מוכר הספרים מקאבול שאה מוחמד ראיס האן, ששמו מעיד על השתייכותו לאצולת המשפחות הפושטוניות של אפגניסטן, מוצג בספר כ'סולטאן האן', עשה את שגיאת חייו כשהזמין לביתו את הכתבת הצבאית הנורבגית, בת ה-33, להתגורר בביתו בתקווה שהיא תתעד מתוך כבוד את העולם המסורתי של אפגניסטן ובכך יזכה גם להכרה בינלאומית. אולם היא התעלמה כליל מכללי החברה השבטית, שלה דפוסי הירארכיה ודפוסי התנהגות פטריארכליים מדורי דורות. היא מופיעה עם זוג עיניים אירופיות ומעמדת השקפה פמיניסטית מוצקת על מעמד האישה באירופה ומנסה לא רק להיות צופה סמויה בתוך אותו בית אלא היא מקדיחה את התבשיל המסורתי עם הניסיון להפוך את אפגניסטן לחברה אירופית ולהפוך בן לילה חברה מסורתית לחברה מודרנית מתירנית. היא חורצת משפט ומציגה את המארח שלה כרודן השולט ביד רמה בבניו ובבנותיו ומדכא עד עפר את נשותיו. יתר על כן, הגבר באמצע שנות ה-50 שלו מפתיע את אשתו החוקית באשת חיק צעירה בת 16. אצלנו הדברים הם בגדר שערורייה, אבל בחברה שבה הוא חי גבר אמיד מוסלמי יכול לשאת עד ארבע נשים זה עניין של יום יום.

המחברת לא הסתפקה בביקורת שלה בספר אלא הוסיפה כהנה וכהנה בראיונות שנתנה לתקשורת העולמית. היא מלגלת על חברה שאין בה שולחן, כיסא ומיטה. אילו ידעה נתון בסיסי שהחברה של מרכז אסיה נוהגת לחיות בתוך אולמות ריקים המכוסים שטיחים. עליהם פורסים 'סופרה', שהוא מפה פרוסה וסביבה שעונה על כרים נוקשים יושבת

המשפחה בישיבה מזרחית וסועדת את ליבה. בלילה מוציאים מן הגומחות שבקיר את המזרנים והשמיכות ופורסים אותם בחלל החדר לשינת לילה. גם במסגדים אין כיסאות ובמשך דורות לא היו כיסאות גם בבתי כנסת באפגניסטן – האם יש בכך כדי להנמיך את קומתם?

רב מכר זה של הכתבת הצבאית הצעירה, 33, זכה למה שספריה האחרים על עיראק לא זכו ('מאה ימים ואחד – יומן בגדאד'; 'מפנים עורף לעולם').

הביקורת העיקרית על עבודתה של הכתבת הצבאית הזאת היא בכך שבחרה לעצמה משפחה לא אופיינית לחברה האפגנית. היא בחרה משפחה מן המעמד העליון, המתגוררת בבירה קאבול. בני המשפחה בעלי השכלה והם דוברי אנגלית. אילו ידעה המחברת כי החברה הזאת היא חברה שבטית כפרית והייתה עורכת את התצפית האנתרופולוגית שלה, מתוך כבוד למשפחה שפתחה בפנייה את שעריה, לחיות מתוך אותו רובד ומבלי להתנשא מעל המשפחה, בבחינת 'בורים שכמותכם', ביום שתהיו אירופאים או נורבגים, תהיו רשאים להיות חלק מן התרבות האנושית'.

יחסה לא מובן בעיקר כשהמחברת מגלה אומץ לב ככתבת צבאית המלווה בתנאי שדה את צבא הצפון. היא חיה בתנאים לא סניטריים, צועד ברגל או על גבי סוס וחשה על בשרה במשך כמה חודשים מה שחייל מן השורה הרגיש. דמותו של מוכר הספרים ראוויה לכל הערכה, למרות היותה מוניפליטיבית במידה לא מעטה. הוא שורד את כל התלאות המקוללות של ארצו, משלם במאסרים: הוא רואה את הדחתו של השאה אחרון זאהר שאה (17.7.73), הוא חווה את הרפובליקה של הגנרל דאוד (1793-1978), הוא שורד את ההפיכה הקומוניסטית והפלישה הסובייטית (1978-1988). הוא רואה את תקומתה

של מחתרת המוג'הדין שנלחמה בסובייטים במימון ובהדרכה אמריקאית שיצרה יש מאין את אוסמה בין לאדן. הוא צופה את עליית הפונדמנטליזם האכזר של הטאליבן שהולידה את אל קאעידה ואת אסון מגדלי התאומים ואסונות אחרים. בין פקיסטן לאפגניסטן הוא חווה את המלחמה בין הצפון לדרום, תוך כדי הפצצה אמריקאית מסיבית שהשלימה את חורבנה של המדינה לאחר החורבן שהמיטו הסובייטים והותירו למעלה ממיליון הרוגים אפגנים ומספר דומה של כרותי איברים ומיליונים של פליטים שברחו מארצם. בנסיבות אלה עולה ראש הממשלה מטעמו של בוש, חמיד קרזאי, השולט בקושי על כמה ערים גדולות באפגניסטן. מוכר הספרים מקאבול למרות היותו סוחר ספרים, הוא בסופו של דבר גיבור תרבות המנסה בכל כוחותיו לשמר פיסות מן התרבות העשירה של ארצו לפני שתאבד לעולמים. זה מכבר שכחנו את חורבן פסלי הסלע של בודהה הגדולים בעולם, שהופצצו על ידי הטאליבן.

שכחנו את הוונדליזם במוזיאון קאבול שבו נהרסו שכיות חמדה בודהיסטיות, הלניסטיות וגם יהודיות... עשרות מצבות בלשון עברית ופרסית-יהודית מן המאות ה-10-13 שנתגלו בג'אם בצפון אפגניסטן. אל תתפלא המחברת אם האיש שהוציאה אותו מן האלמוניות, תובע את ליטרת הבשר מתוך המיליונים שהיא גורפת על חשבוננו ועל חשבון משפחתו הנרדפת באפגניסטן והנאלצת לחפש מקלט מדיני באחת ממדינות סקנדינביה. היא ציפתה שהוא יעבור לסדר היום בעוד היא מציגה אותו כדמות רבת פנים – מצד אחד מהנדס משכיל, השולט בכל מכמני ההיסטוריה של ארצו ובקיא בשירת משוררי ארצו ומצד שני הוא מוצג על ידה כנער כפרי בער, שהוריו אינם יודעים קרוא וכתוב והוא מנווט את משפחתו בדרך שאבות אבותיו נהגו עוד מימי קדם. היא רוחשת בוז לארץ שאין בה מים זורמים וחשמל זמין, ארוחות נורבגיות כלבבה ורכיבה על אופניים בנופיה השלווים של נורבגיה.

לפי כללי המאבק הפמיניסטי האירופי היא יוצאת להגנתה של האישה האפגנית הלבושה 'בורקה' המכסה אותה מכף רגל ועד ראש ונאסר עליה לצאת בגפה מביתה. ממקום מושבה בנורבגיה היא מייחלת שמעמדה של האישה האפגנית יהיה זהה למעמדה של האישה האירופית. היא שוכחת כי חלומה של האישה האפגנית הוא לחיות חיים צנועים הדומים לאלה של אמה והדורות שקדמו לה. לדידה של המחברת, זה עניין של דורות הרבה עד שיקום דור של בוגרי ובוגרות אוניברסיטאות. בינתיים החברה אינה מעורה בפוליטיקה העולמית, אינה קוראת עיתונים ואינה מאזינה לרדיו. אין זה רומן וגם לא נובלה אלא ניסיון אנתרופולוגי למחצה של עיתונאית חטטנית, המעוררת את בני משפחת סולטאן חאן לדבר לפי תומם ואת המילים ששאבה מהם היא מכוונת נגדם כחרב פיפיות. למרות שהיא לא מוזכרת לאורך הספר, נוכחותה מורגשת בין השיטין ובחוסר השקט שהיא מכניסה בקרב האובייקטים שלה. הספר מכוון לשוק המערבי, המחפש את השונה ואת יוצא הדופן, גם במחיר הצגתו של המארח כמוסלמי אדוק, המחמיר במצוות כיבוד אב ואם ונוהג כפטריארך עריץ שמנהל את משפחתו ביד רמה.

אין זה ספר על אפגניסטן. לכל המרובה, זהו סיפורה של משפחה אפגנית עירונית בקאבול, שדפוסי חייה רחוקים לחלוטין מדפוסי החברה השבטית של

אפגניסטן. הצלחתו של הספר היא דווקא בכך שתיאוריו הם מקאבול ולא מאוסלו מחוז חייה של הכתבת הצבאית האמיצה.

היסטוריה

העת העתיקה: בקטריה (BACTRIA)

החל מן המאה ה-4 לפנה"ס בקטריה הייתה מדינה הלניסטית בתחומי צפון אפגניסטן של ימינו. תולדותיה ידועים החל מימיו של כורש, שכבש את הארץ. אלכסנדר מוקדון שכבש אותה במאה ה-4 לפנה"ס, ייסד בה כמה ערים יווניות. לאחר מותו שלט עליה שר צבאו סלווקוס ניקאטור. ממלכת הסלווקים לא הייתה חזקה דיה כדי להחזיק בפרובינציה המרוחקת הזאת ועל כן קמה כאן ממלכה יוונית עצמאית. בשלב מסוים קמה כאן מדינה הודית-יוונית. בינתיים זרמו מהצפון שבטים טורקו-מונגוליים, שהדיחו את ההלניסטים. רק בצפון הודו נותר שלטון הלניסטי. המלך קנישקה (123-153 לספירה) הפיץ את הבודהיזם באיראן המזרחית (ח'וראסאן). עם השתלטותם של הערבים על איראן במאה ה-7 בא הקץ לשרידי ההלניזם במזרח. שלטון היוונים בבקטריה ובהודו הביא להפצת התרבות ההלניסטית והשפעתה על התרבות המקומית בעיקר בתחום האמנות – בארכיטקטורה, בקרמיקה, במטבעות ובטרקוטה. בארכיטקטורה נוספו לבנייה המקומית אלמנטים בסגנון הבנייה ההלניסטי –

עמודים וכותרות יווניים עם השפעה מקומית. כדים ואמפורות (אגרטלים מוארכים בעלי שתי ידיעות לשמירת יין ובשמים) ועבודות קדרות – סיגנון אמנותי שנמשך מאות שנים. הסממן הבולט בתרבות ההלניסטית במרחב הזה היו המטבעות האופייניות ביותר לתרבות היוונית-בקטרית, שבהן הופיעו מצד אחד דיוקנאות בלתי ריאליסטיים של מושלים מקומיים ומצדו השני דמויות של זאוס, אפולו, דיוניסוס, הרקולס, פוסידון ועוד. במחצית השנייה של המאה ה-2 לפני הספירה שבטי יואצ'י (Yuechi) כבשו את בקטריה ויצרו את ממלכת קושאן, שאיחדה את דרום-מזרח מרכז אסיה, אפגניסטן וצפון הודו. התרבות שהתפתחה כאן נוצרה מההשפעות ההלניסטיות, ההינדו-בודהיסטיות ומסורות בקטריות. חלף זמן רב עד שמיזוגן של תרבויות אלו מצא את ביטויו בתרבות הקושאנית. חלפו כמאה שנים עד שהתייצבה הציביליזציה המורכבת הזאת. בתרבות הקושאנית נוצרו פסלים ריאליסטיים יוצאי דופן (מאה לפני הספירה-מאה אחרי הספירה) המייצגים מיזוג של אמנות שבטית עם מסורת הלניסטית – צירוף של תרבות נוודית עם תרבות היושבת על אדמתה. אחד המוטיבים הבולטים היה הפרש המפנה ראשו לאחור ומשגר חץ אל אויבו. המושלים לובשים בגדי נוודים. הפרשים נעולים במגפיים שלתוכם משתלשלים המכנסיים. מוטיבים יווניים ששרדו היו של אתנה במרכבה שלה, קופידון עטור בזר בולט מתוך כרכוב על קיר בארמון וסאטיר שבאו לציין כי האמנות ההלניסטית חיה ומשפיעה, למרות שחלפו מאות שנים מאז שלט כאן מושל הלניסטי. ההשפעות של ההלניסטיות-הינדו-בודהיסטיות. הכיבושים היווניים של צפון הודו סייעו להפצת התרבות ההלניסטית באזור הזה.

בשנת 600 לפנה"ס הייתה לפרובינציה אח'מאנית. במאה ה-4 לפנה"ס כבש אותה אלכסנדר הגדול ובעקבותיו שלטו בה הסלווקים. במחצית המאה ה-3 דיוטוטוס ה-1 מקים מדינה יוונית בקטרית עצמאית, ששלטה על אפגניסטן ופקיסטן בימינו. במאה ה-1 כבשו אותה בני קושאן שהשליטו עליה את הבודהיזם. עד שנת 600 לספירה הייתה בקטריה מרכז של סחר בין מזרח למערב וצומת של רעיונות אמנותיים ודתיים.

אפגניסטן מאוכלסת בפושטונים, טג'יקים, הזארים, אוזבקים, טורקמנים וקבוצות אתניות קטנות וכן נוודים

הידועים בשם קוצ'יס. באפגניסטן, ערש הציוויליזציה באלף השני לפני הספירה שררה כאן תרבות עמק האינדוס. אפגניסטן שימשה נתיב לתרבויות שזרמו בין סין למזרח התיכון ובין דרום אסיה לאירופה. כאשר אלכסנדר הגדול נכנס למדינה העתיקה של אריאנה, עליה יושבת אפגניסטן בימינו, הוא מצא ערים מבוססות היטב דוגמת הראת וקנדהאר, שנקראו על שמו. לאחר מותו של אלכסנדר הגדול קמה האימפריה הסלווקית ההלניסטית, שהפכה את העיר באלך לאחד ממרכזיה החשובים ואפגניסטן הייתה למקור כוח פוליטי בזכות עצמה. מאז ידועה העיר באלך, הסמוכה למזאר-י שאריף, כ'אם הערים' (*Umm al Bilad*) בהיותה מרכז חשוב להשכלה ולתרבות. כאן התגורר המשורר ראביעה באלכי והפילוסוף והמשורר מאוולאנה ג'אלל א-דין רומי (Mawlana Jalaluddin Rumi).

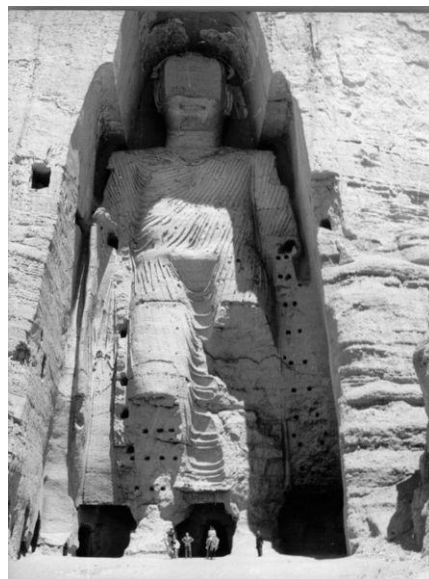

ילד פושטוני ותרנגולת במחנה פליטים בבלוצ'יסטן

במהלך חמישים השנים האחרונות הלכו ורבו המשלחות הארכיאולוגיות שהגיעו לאפגניסטן וחשפו יותר ויותר אתרים בעלי חשיבות היסטורית. רבים מן הממצאים

מוצגים במוזיאון קאבול. עד שנת 1957 העולם לא ידע דבר על המינרט של ג'אם העומד בפרובינציה המרוחקת של גור (Ghor). זהו המינרט השני בגובהו בעולם והראשון בגובהו במרכז אסיה (מתנשא לגובה 66 מטרים). בפירוז-קו=] הר הטורקיז] הייתה בירת השושלת הגורידית. לא הרחק מן המינרט נתגלה בית העלמין היהודי שקדם לפלישה המונגולית ובו נתגלו עד כה כ-100 מצבות המעידות על חיים יהודיים תוססים שהיו כאן ונעלמו.

במאה ה-2 לפני הספירה המדינה הזורואסטרית של אפגניסטן גילתה פתיחות לדת הבודהיסטית, או נכון יותר לפילוסופיית החיים הבודהיסטית. עדות לחדירה הבודהיסטית היו פסלי הענק של בודהה ב-האדה, שליד ג'אלאבאד, עמק במיאן שבו

מימין: פסל בודהה מתנשא לגובה 55 מטרים, חצוב בסלע בעמק במיאן לפני שפוצץ על-ידי הטליבאן
משמאל: ראש בודהה טיפוסי לסיגנון 'גנדהארה בודהה'

נחצב בצוק סלע פסל בודהה הגדול בעולם, ובמרכזים בודהיסטיים נוספים במדינה ובמרכז אסיה שמהם הופץ הבודהיזם במהלך המאות הבאות לסין, ליפן ולשאר מדינות מזרח אסיה. באוספים של המוזיאון הלאומי בקאבול, כמו באוספים פרטיים בעולם, ניבט הקסם של התקופה הזאת, שבה התקיימו זו לצד זו התרבות ההלניסטית, הסאסאנית, ההודית והנוודית בסגנון השבטים הטורקיים, כמו כל המסתורין של האימפריה הקושאנית בתולדותיה של אפגניסטן במאה ה-2.

במאות ה-7 וה-8 עברה אפגניסטן תהליך של התאסלמות והוקמו בה כמה שושלות אסלאמיות גדולות, כמו הגזנאווידית במאות 11-12 והגורידית במאה ה-12 ובמאה ה-13, שממלכתם הגיעה עד לדלהי בהודו. בחצרותיהם של מלכי השושלות האלה פרחו השירה, האמנויות והמדעים. המשורר פירדאوسی¹ השלים בעיר גאזני את האפוס שלו 'שאה נאמה' (ספר המלכים), שמאז היה לאבן היסוד של תרבות הלשון הפרסית.

לאחר שהמונגולים הרסו במאה ה-13 את רובה של הארץ, עלה במאה ה-14 לשלטון האמיר טימור לנג (איש הברזל הפיסח). שלט 1336-1405. בצד ההרג האכזרי הותיר אחריו מונומנטים מרשימים לא רק בסמרקנד ובשאהרי-סאבז עיר הולדתו אלא גם בהראת שבאפגניסטן שבה הקים את המסג'ד ג'אמעה (Masjed-e Jame'ah) בהראת והמוזוליאון של גאוואר שאד (Gawhar Shad), מלכה מפורסמת

¹ שמו המלא: Abu ol-Qasam Mansur. נולד (935) ומת (1020) בטוס (Tus) שבפרס.

בעולם האסלאם². הראת נעשתה בימיו מרכז לתרבות האסלאם ונודעה במשורריה דוגמת ג'אמי (Jami) ועלי שר נבואי (Alisher Navoi)³, שלימים היה המשורר הלאומי של אוזבקיסטן, אך נולד ומת בעיר הראת. אחד מצאצאיו של אמיר טימור הוא באבור, שנשש את מרכז אסיה והקים את ממלכתו בעירו האהובה קאבול, שם גם נקבר ב'גני באבור' לפי בקשתו. הוא הקים את האימפריה המוגולית בהודו, שאפגניסטן הייתה חלק בלתי נפרד ממנה. חדירתן של האימפריות האירופיות לאזור ופתיחת נתיבי הים להודו ולסין, הביאו לסיום המסעות היבשתיים של שיירות המסחר על דרך המשי וחשיבותה האסטרטגית של אפגניסטן בנתיב היבשתי הלכה ופחתה.

העת החדשה

בשנת 1747 אחמד ח'אן דוראני איחד את השבטים תחת מדינת אפגניסטן, שבירתה קנדאהר. הוא נתמנה על בסיס של ראשון בין שווים וזכה לכינוי 'דוך-י דוך' (פנינה בין פנינים). עצמאותה של אפגניסטן הייתה מוגבלת משום שבריטניה שישבה בהודו לטשה עליה עין ולאחר הכיבוש הצארי של מרכז אסיה (אמצע המאה ה-19) היה לאפגניסטן גבול משותף בצפון המדינה עם רוסיה הצארית שמשאת נפשה הייתה להגיע לבארות הנפט שבמדינות המפרץ. אפגניסטן עמדה בתווך בין שתי המעצמות הגדולות עם כל האינטריגות הנלוות ממצבה. מרגלים

² טימור לנג, איש הברזל הפיסח, היה במוצאו טורקו-מונגולי מן העיר שאהר-י סאבו. הוא ייחס לעצמו שרשים מונגולים המגיעי עד לצ'ינגיס ח'אן. בהיותו בן 22 בלט כמנהיג צבאי והוביל מסעות כיבוש לח'ורזם.

הוא נחשב לאחד הכובשים הגדולים, שבצד עריצותו גם אימץ מלומדים, משוררים והיה פטרון לאמנים והמלומדים. נחשב בעיני האוזבקים כאביה האומה

³ שמו המלא: Nizam al-Din Ali Shur Navai (הראת 1440-1501). נולד ומת בהראת. למד ולימד במדרסה של אולוג בג בסמרקנד. משמעות הם 'נבואי' הוא 'מזיל הדמעות'. נחשב למייסדה של הספרות הטורקית המוקדמת. אומץ על-ידי האוזבקים כמשוררם הלאומי הנערץ.

בריטיים ורוסיים פעלו בשטח, כשלא אחת נעזרו בסייענים יהודים⁴. אלו ימים שנודעו בשם 'המשחק הגדול' ("The Great Game"). הבריטים ניסו לכבוש את אפגניסטן שלוש פעמים בשנים 1839-1843; 1878-1880; 1919, אך הלוחמים האפגנים שהיו מצוידים בנשק דל הצליחו לגבור על הצבא הבריטי האדיר והמצויד היטב ולהביס אותו. חטיבות בריטיות שלמות חוסלו על-ידי האפגנים, שהיו פרשים עזי רוח ובני בית בהרים הנישאים של אפגניסטן שבהם האוויר דליל; גם המדבריות האכזריים ('מדבר המוות' ו'מדבר היאוש') עמדו לצידם. אפגניסטן הייתה כפופה לבריטים רק בנושא קשרי החוץ שלה.

אפגניסטן המודרנית הייתה יציר כפם של המלך עבד אל רחמן ח'אן (Abdurrahman Khan), ששלט בין השנים 1880-1991. הוא הקים את דפוסי הממשל הקיימים עד היום. ממשיכיו היו חביב אללה (Habibullah), ששלט בין השנים 1901-1919, והמלך אמאן אללה ח'אן (Amanullah), ששלט בין השנים 1919-1929. הוא ניסה ללכת בעקבות אתא תורכ, אך הרפורמות שלו עוררו התנגדות חריפה של כהני הדת במדינה והוא נאלץ לברוח על נפשו. בסיוע בריטי עלה לשלטון המורד חביב אללה גאזי, הידוע בכינויו המשפיל 'באצ'ה סאקאב' (בן שואב המים), אך הוצא להורג מייד לחודשים ספורים עלה לשלטון חביב אללה קאלאקאני ובעקבותיו עלה בשנת 1929 נאדר שאה, אך נרצח על-ידי סטודנט בבית הספר הגרמני בקאבול בשנת 1933 ובנו מוחמד זאהיר שאה (1933-1973) עלה על כס המלוכה והיה למלך האחרון של אפגניסטן.

⁴ ראה פישל-סוכנים.

בשנת 1973 הדיח ראש הממשלה מוחמד דאוד ח'אן את המלך שניסה להקים רפובליקה ולעמוד בראשה כנשיא. המפלגה הקומוניסטית התעצמה בתקופה הזאת, כשהיא מונהגת על-ידי מוחמד טראקי, שהדיח את דאוד ועלה לשלטון בשנת 1978 והסב את שם המדינה ל'רפובליקה הדמוקרטית של אפגניסטן'. בשנת 1979 נרצח טראקי ועלה לשלטון חאפיז אללה אמין, אולם תוך זמן קצר הודח במקומו עלה לשלטון בבראק קארמאל בחסות טנקים סובייטים. בשנת 1986 הוא הודח ובמקומו נתמנה פאלגה נגיב אללה, ראש המשטרה החשאית. בסוף 1979 כ-100,000 חיילים סובייטים מצוידים היטב במטוסי קרב, טנקים, תותחים פלשו לאפגניסטן. הארץ נחרבה מן הייסוד. כמיליון וחצי אפגנים שילמו בחייהם או נותרו נכים כל חייהם. חמישה מיליון אפגנים נמלטו למחנות פליטים בארצות השכנות, בעיקר בפקיסטן. מספר רב של חיילים סובייטים מאבדים את חייהם (הרוסים הודו ב-10,000 לוחמים). בעקבות פעילות המוג'הדין, שנהנו מתמיכה אמריקאית ומערבית, נאלצו הרוסים לסגת (15 בפברואר 1989). זמן קצר לאחר מכן התפרקה ברית המועצות (1991). למרות המאמץ להקים ממשלה לאומית מאוחדת ומוסכמת על המפלגות האסלאמיות, המפלגות האלה נכנסו למצב של חוסר הסכמה בכל, שהובילה למלחמת אזרחים שהמיטה חורבן על המדינה בכלל ועל קאבול בפרט. בשנת 1996 כבש הטליבאן, שנתמך בסיוע פקיסטני, את קאבול והקימו את 'האמירות האסלאמית של אפגניסטאן', שפגעה בזכויות האזרח ובמיוחד פגעה בנשים, שחוייב ללכת עם רעלה ('בורקה'), נאסר עליהן

לעבוד מחוץ לבית אפילו כשמדובר במערכת החינוך ובמקצועות הרפואה, הן הוגבלו בלימודיהן ויכלו לצאת לקניות רק כשגבר בן המשפחה מלווה אותן 'שומרי המוסר' הלקו נשים שלא ענו לדרישותיהם. חוקי השריעה היו לחוקי המדינה.

מחידושי הזמן – המלמד ותלמידותיו

מוסדות המדינה נפגעו קשות במלחמה הארוכה, בהנהגתו של מנהיג הטליבאן מולא עומר, שניהל את המערכה ממקום מושבו בקנדהאר. הטליבאן הצליחו לכבוש כ-90% משטחה של אפגניסטן, למעט שטחים שהיו בידי הברית הצפונית שכללה אוזבקים, טורקמנים ואחרים והביאו לבידודה של אפגניסטן בעולם ולרעב כבד במדינה. סבורים כי אלפי שבויים מלוחמי הטאליבן שנפלו בשבי הברית הצפונית הוצאו להורג. הטליבאן גמל להם כשכבשו את מזארי-שארף וערכו טבח בשיעים. בין המעשים המחפירים שנעשו על-ידי הטליבאן, שכללו הוצאות להורג פומביות, הלקאה של נשים בשווקים, הם פוצצו את פסל בודהה הגדול בעולם בעמק במיאן במארכ 2001, מעשה ונדלי שהיכה בהלם את העולם.

לקראת 1999 הידקו הטליבאן את קשריהם עם האירגון הפונדמנטליסטי אל-קאעידה בראשותו של בין לאדן, שנתמך על-ידי השירותים החשאיים של פקיסטן. במשך שנים אחדות בסיסו של בין לאדן היה באפגניסטן, כאן פעלו באין מפריע מחנות האימונים. לאחר ההתקפה של אל-קאעידה במגדלי התאומים (מרכז הסחר העולמי) בניו-יורק ובוושינגטון ב-11 בספטמבר 2001, הקהילה הבינלאומית בחסות האו"ם החליטה לשים קץ למשטר הטליבאן באפגניסטן ואל-קאעידה שמצא בה מקלט. הטליבאן נדרש תחילה להסגיר את בין לאדן ולסגור את מחנות האימונים של אל-קאעידה, אך מנהיג הטליבאן מולא עומר שהסתייע בכספי אל-קאעידה, סירב ועל כן הברית הצפונית בתמיכת ארצות הברית ומדינות אירופאיות נוספות יצאו למלחמת חורמה בטליבאן ובאל-קאעידה והצליחו להביס את הטליבאן ולהשתלט על קאבול (14 בנובמבר 2001). השבויים שנפלו בידי האמריקאים הועברו בחלקם לבסיס האמריקאי בגואנטנמו שבקובה.

בוועידת בון שנערכה בדצמבר 2001 הוסכם על ייסוד ממשל אפגני בראשותו של חמיד קארזאי. הגוף המסורתי 'לויה ג'ירגה' (Loya Jirga "לוייה"), המורכב מנציגי השבטים השונים בחר בו ביוני 2002 כנשיא המדינה. בבחירות שהתקיימו באוקטובר 2004 נבחר קארזאי ברוב גדול. בספטמבר 2005 נערכו בחירות ל-500 נציגים לפרלמנט ל-Meshrano U Wolesi Jirga (בית עליון ובית תחתון) שאפשרו לראשונה את ייסודה של מדינה דמוקרטית, שבה משתתפים נציגים מכל חלקי העם האפגני.

לאחרונה היו טענות שהבחירות זויפו.

אפגניסטן שוכנת במרכז אסיה, רובה בצפון מזרחה של רמת איראן. שטחה כ-647,500 קמ"ר ובה אוכלוסייה המונה כ-32 מיליון נפש⁵. בירתה היא קאבול. קדמה לה קנדהאר. המשטר כיום הוא רפובליקה אסלאמית ובראשה עומד נשיא. המטבע הוא 'אפגני' (AFN) היא גובלת במערב – באיראן, בדרום ובמזרח – בפקיסטן ובצפון במדינות המוסלמיות של ברית המועצות לשעבר – טג'יקיסטן, אוזבקיסטן וטורקמניסטן. בצפון מזרח היא גובלת עם קשמיר ועם סינקיאנג (טורקסטן הסינית) במזרח. כ-60% מגבולה הצפוני הוא טבעי (נהר אמו דאריה - האוקסוס). אפגניסטן היא מבצר הרים ופיסגת נונשאק (Nonshak) מתנשאת בה לגובה 7,485 מ'. אפגניסטן היא בעלת חשיבות אסטרטגית כי בה נפגשות הדרכים המובילות להודו מן המערב ומן הצפון. אחמד שאה דוראני איחד את שבטי אפגניסטן ובשנת 1747 הוקמה אפגניסטן. בראשיתה היא הייתה מדינת חיץ בין בריטניה בהודו לבין רוסיה בצפון עד לעצמאותה בשנת 1919. המשטר בה היה מלוכני ובראשה עמד שאה. בשנים 1973-1978 לאחר המהפכה שלטו הקומוניסטים. בשנת 1979 פלשו הסובייטים לאפגניסטן בניסיון לסייע למפלגה הקומוניסטית. עד מהרה פרצה מלחמה שנמשכה עד 1989 וגבתה חייהם של מיליון אפגנים וכמאה אלף סובייטים. מספר לא ידוע של פצועים ונכים. בשנת 1989 עזבו הסובייטים תחת לחץ של המוג'הדין האנטי קומוניסטים. סידרה של מלחמות הביאה את קאבול בשנת 1996 לידי הטליבאן, בהנהגתו של בין לאדן, שנתמכו על-ידי פקיסטנים וסעודים. המדינה נכנסה לאנרכיה. לאחר מאורעות 11 בספטמבר 2001, לאחר שטרוריסטים פעלו בניו-יורק, הוקמה הברית הצפונית האנטי-טאליבאנית שהביאה לתבוסת הטליבאן. בשנת 2004 התקיימו בחירות לנשיאות ומחמוד קראזי היה לנשיא הדמוקרטי הראשון ובשנה שלאחריה נערכו בחירות. במדינה פועלות עשרות רבות של מפלגות.

⁵ לפי נתוני דו"ח ה-CIA – 42% פושטו; 27% טג'יק; 9% הזארה (צאצאי המונגולים הכובשים הנחותים); 9% אוזבק; 4% אימאק; 3% טורקמן; 2% בלוזי; 4% אחרים. 80% סונים 19% שיעים ו-1% אחרים. השפות הרווחות בה הן פאשטו ודארי (ניב פרסי) – 50%; פשטו – 35%; ניבים טורקיים – 11% שפות אחרות – 4%.

הבירה – קאבול

עצמאות – 19.8.1919; חוקה (אושרה 16.1.04, מבוססת על השאריעה האסלאמית והמשפט האזרחי).

נשיא – מחמוד קראזי. במדינה פועלות עשרות מפלגות.

שטח – 647,500 קמ"ר (מחולקות ל-34 וואליאטים – פרובינציות); אורך הגבולות: 5,529 ק"מ (סין – 76; איראן – 936; פקיסטן – 2,430; טג'יקיסטן – 1,206; טורקמניסטן – 744; אוזבקיסטן – 137).

נוף – ברובה הררית. מישורית בצפון ובדרום-מערב. רכסים גבוהים במסדרון וואח'אן בצפון מזרח; נקודה נמוכה – נהר אמו-דאריה – 258 מ' מעל פני הים; נקודה גבוהה: הר נובאשאק – 7,485 מטרים מעל פני הים. רק 12.13% משטחה מנוצלים. הארץ מועדת לרעידות אדמה ולשטפונות.

אוצרות טבע – גז, נפט, פחם, נחושת, כרום, טאלק, גופרית, בדיל, ברזל, מלח ואבני חן.

אוכלוסייה – כ-32 מיליון נפש. 44.6% עד גיל 14. מעל גיל 65 רק 2.4%. גידול האוכלוסייה – 2.625% לשנה. ממוצע לידות לאישה כ-7 ילדים; תוחלת חיים: גברים – 44 שנים; נשים –

קבוצות אתניות – 42% פושטונים; 27% טג'יקים; 9% האזארה; 9% אוזבקים; 4% אימאקים; 3% טורקמנים; 2% בלוז'ים; 4% מיעוטים אחרים. דתות – 80% סונים; 19% שיעים; 1% דתות אחרות. שפות – 50% דארית (ניב פרסי); 35% פושטו; 11% עגות טורקיות; עוד כ-30 לשונות של מיעוטים. יודעי קרוא וכתוב מעל גיל 15 – 28.1%.

כלכלה – משתקמת לאחר עשרות שנים של מלחמות. 2.3 מיליון פליטים חזרו לאפגניסטן ופחות ממיליון עדיין נותרו בפקיסטן בעיקר. חל שיפור מאז תבוסת הטליבאן. התל"ג גדל ב-7% (2007). למרות ההתקדמות הארץ ענייה ותלויה בתמיכה מחו"ל. האוכלוסייה סובלת מהעדר מגורים, מים זורמים טהורים' חשמל, טיפול רפואי, תעסוקה, פשיעה וחוסר ביטחון אישי. בחלקים של המדינה הממשלה לא מצליחה להשליט חוק וסדר.

תל"ג – 21.5 מילארד \$ (2004); גידול 7.5% לשנה; הכנסה לנפש \$ 800; תקציב 269 מיליון \$ + סיוע חוץ. במהלך השנים האחרונות הגיע לאפגניסטן

סיוע המתקרב לסך 9 מיליארד \$. כוח עבודה 15 מיליון (38% חקלאות – שטח של 107,400 הקטאר גידול אופיום. 90% מגיעים לאירופה; 24% תעשייה; 38% שרותים); אבטלה 40% (2005); חיים מתחת לקו העוני 53% (2003); אינפלציה 16.3% (2005). מוצרי חקלאות: אופיום, דגנים, פירות, אגוזים וצאן ומוצריו: צמר, פרוות ועורות. תעשייה: טקסטיל, סבון, ריהוט, נעליים, מלט, שטיחים בעבודת יד; גז טבעי, פחם ונחושת ואבני חן. אנרגיה – חשמל 754.2 מיליון קוטש. יבוא חשמל 100 מיליון קוטש"ש. נפט 5,000 חביות ליום (יבוא 4,000 חביות ליום); גז טבעי 20 מיליון קוב לשנה. מטבע: אפגני (40-50 לדולר).

צבא – שרות בן 4 שנים למגויסים בני 22 שנה – מחזור שנתי 275,000 גברים ו-260,000 נשים. תקציב הצבא – 1.9% מהתקציב הלאומי. **תקשורת** – 280,000 מכשירי טלפון ניידים ועוד 2.5 מיליון סולולריים. 535,000 משתמשים באינטרנט⁶.

היסטוריה

העת העתיקה: בקטריה (BACTRIA)

החל מן המאה ה-4 לפנה"ס בקטריה הייתה מדינה הלניסטית בתחומי צפון אפגניסטן של ימינו. תולדותיה ידועים החל מימיו של כורש, שכבש את הארץ. אלכסנדר מוקדון שכבש אותה במאה ה-4 לפנה"ס, ייסד בה כמה ערים יווניות. לאחר מותו שלט עליה שר צבאו סלווקוס ניקאטור. ממלכת הסלווקים לא הייתה חזקה דיה כדי להחזיק בפרובינציה המרוחקת הזאת ועל כן קמה כאן ממלכה יוונית עצמאית. בשלב מסוים קמה כאן מדינה הודית-יוונית. בינתיים זרמו מהצפון שבטים טורקו-מונגולים, שהדיחו את ההלניסטים. רק בצפון הודו נותר שלטון הלניסטי. המלך קנישקה (123-153 לספירה) הפיץ את הבודהיזם באיראן המזרחית (ח'וראסאן). עם השתלטותם של הערבים על איראן במאה ה-7 בא הקץ לשרידי ההלניזם במזרח. שלטון היוונים בבקטריה ובהודו הביא להפצת התרבות ההלניסטית והשפעתה על התרבות המקומית בעיקר בתחום האמנות – בארכיטקטורה, בקרמיקה, במטבעות ובטרקוטה.

⁶ הנתונים נשאבו מאתר ה-CIA. מעודכנים לראשית 2008.

בארכיטקטורה נוספו לבנייה המקומית אלמנטים בסגנון הבנייה ההלניסטי – עמודים וכותרות יווניים עם השפעה מקומית. כדים ואמפורות (אגרטלים מוארכים בעלי שתי ידיעות לשמירת יין ובשמים) ועבודות קדרות – סיגנון אמנותי שנמשך מאות שנים. הסממן הבולט בתרבות ההלניסטית במרחב הזה היו המטבעות האופייניות ביותר לתרבות היוונית-בקטרית, שבהן הופיעו מצד אחד דיוקנאות בלתי ריאליסטיים של מושלים מקומיים ומצדו השני דמויות של זאוס, אפולו, דיוניסוס, הרקולס, פוסידון ועוד. במחצית השנייה של המאה ה-2 לפני הספירה שבטי יואצ'י (Yuechi) כבשו את בקטריה ויצרו את ממלכת קושאן, שאיחדה את דרום-מזרח מרכז אסיה, אפגניסטן וצפון הודו. התרבות שהתפתחה כאן נוצרה מההשפעות ההלניסטיות, ההינדו-בודהיסטיות ומסורות בקטריות. חלף זמן רב עד שמיזוגן של תרבויות אלו מצא את ביטויו בתרבות הקושאנית. חלפו כמאה שנים עד שהתייצבה הציביליזציה המורכבת הזאת. בתרבות הקושאנית נוצרו פסלים ריאליסטיים יוצאי דופן (מאה לפני הספירה-מאה אחרי הספירה) המייצגים מיזוג של אמנות שבטית עם מסורת הלניסטית – צירוף של תרבות נוודית עם תרבות היושבת על אדמתה. אחד המוטיבים הבולטים היה הפרש המפנה ראשו לאחור ומשגר חץ אל אויבו. המושלים לובשים בגדי נוודים. הפרשים נעולים במגפיים שלתוכם משתלשלים המכנסיים. מוטיבים יווניים ששרדו היו של אתנה במרכבה שלה, קופידון עטור בזר בולט מתוך כרכוב על קיר בארמון וסאטיר שבאו לציין כי האמנות ההלניסטית חיה ומשפיעה, למרות שחלפו מאות שנים מאז שלט כאן מושל הלניסטי. ההשפעות של ההלניסטיות-הינדו-בודהיסטיות. הכיבושים היווניים של צפון הודו סייעו להפצת התרבות ההלניסטית באזור הזה.

בשנת 600 לפנה"ס הייתה לפרובינציה אח'מאנית. במאה ה-4 לפנה"ס כבש אותה אלכסנדר הגדול ובעקבותיו שלטו בה הסלווקים. במחצית המאה ה-3 דיוטוטוס ה-1 מקים מדינה יוונית בקטרית עצמאית, ששלטה על אפגניסטן ופקיסטן בימינו. במאה ה-1 כבשו אותה בני קושאן שהשליטו עליה את הבודהיזם. עד שנת 600 לספירה הייתה בקטריה מרכז של סחר בין מזרח למערב וצומת של רעיונות אמנותיים ודתיים.

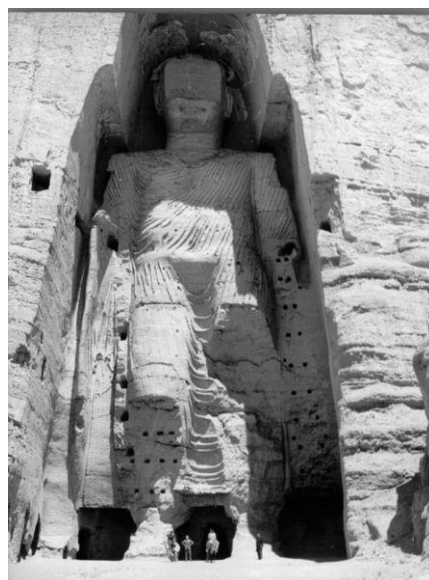
אפגניסטן מאוכלסת בפושטונים, טג'יקים, הזארים, אוזבקים, טורקמנים וקבוצות אתניות קטנות וכן נודים הידועים בשם קוצ'יס. באפגניסטן, ערש הציוויליזציה באלף השני לפני הספירה שררה כאן תרבות עמק האינדוס. אפגניסטן שימשה נתיב לתרבויות שזרמו בין סין למזרח התיכון ובין דרום אסיה לאירופה. כאשר אלכסנדר הגדול נכנס למדינה העתיקה של אריאנה, עליה יושבת אפגניסטן בימינו, הוא מצא ערים מבוססות היטב דוגמת הראת וקנדהאר, שנקראו על שמו. לאחר מותו של אלכסנדר הגדול קמה האימפריה הסלווקית ההלניסטית, שהפכה את העיר באלך לאחד ממרכזיה החשובים ואפגניסטן הייתה למקור כוח פוליטי בזכות עצמה. מאז ידועה העיר באלך, הסמוכה למזאר-י שאריף, כ'אם הערים' (*Umm al Bilad*) בהיותה מרכז חשוב להשכלה ולתרבות. כאן התגורר המשורר ראביעה באלכי והפילוסוף והמשורר מאוולאנה ג'אלל א-דין רומי (Mawlana Jalaluddin Rumi).

ילד פושטוני ותרנגולת במחנה פליטים בבלוצ'יסטן

במהלך חמישים השנים האחרונות הלכו ורבו המשלחות הארכיאולוגיות שהגיעו לאפגניסטן וחשפו יותר ויותר אתרים בעלי חשיבות היסטורית. רבים מן הממצאים מוצגים במוזיאון קאבול. עד שנת 1957 העולם לא ידע דבר על המינרט של ג'אם העומד בפרובינציה המרוחקת של גור (Ghor). זהו המינרט השני בגובהו בעולם והראשון בגובהו במרכז אסיה (מתנשא לגובה 66 מטרים). בפירוז-קו [= הר הטורקיז] הייתה בירת השושלת הגורידית. לא הרחק מן המינרט נתגלה בית העלמין היהודי שקדם לפלישה המונגולית ובו נתגלו עד כה כ-100 מצבות המעידות על חיים יהודיים תוססים שהיו כאן ונעלמו.

במאה ה-2 לפני הספירה המדינה הזורואסטריית של אפגניסטן גילתה פתיחות לדת הבודהיסטית, או נכון יותר לפילוסופיית החיים הבודהיסטית. עדות לחדירה הבודהיסטית היו פסלי הענק של בודהה ב-האדה, שליד ג'לאלאבאד, עמק במיאן שבו

מימין: פסל בודהה מתנשא לגובה 55 מטרים, חצוב בסלע בעמק במיאן לפני שפוצץ על-ידי הטליבאן משמאל: ראש בודהה טיפוסי לסיגנון 'גנדהארה בודהה'

נחצב בצוק סלע פסל בודהה הגדול בעולם, ובמרכזים בודהיסטיים נוספים במדינה ובמרכז אסיה שמהם הופץ הבודהיזם במהלך המאות הבאות לסין, ליפן ולשאר מדינות מזרח אסיה. באוספים של המוזיאון הלאומי בקאבול, כמו באוספים פרטיים בעולם, ניבט הקסם של התקופה הזאת, שבה התקיימו זו לצד זו התרבות ההלניסטית, הסאסאנית, ההודית והנוודית בסגנון השבטים הטורקיים, כמו כל המסתורין של האימפריה הקושאנית בתולדותיה של אפגניסטן במאה ה-2.

במאות ה-7 וה-8 עברה אפגניסטן תהליך של התאסלמות והוקמו בה כמה שושלות אסלאמיות גדולות, כמו הגזנאווידיית במאות 11-12 והגורידית במאה ה-12 ובמאה ה-13, שממלכתם הגיעה עד לדלהי בהודו. בחצרותיהם של מלכי השושלות האלה פרחו השירה, האמנויות והמדעים. המשורר פירדאوسی⁷ השלים בעיר גאזני את האפוס שלו 'שאה נאמה' (ספר המלכים), שמאז היה לאבן היסוד של תרבות הלשון הפרסית.

לאחר שהמונגולים הרסו במאה ה-13 את רובה של הארץ, עלה במאה ה-14 לשלטון האמיר טימור לנג (איש הברזל הפיסח). שלט 1336-1405. בצד ההרג האכזרי הותיר אחריו מונומנטים מרשימים לא רק בסמרקנד ובשאהרי-סאבז עיר הולדתו אלא גם בהראת שבאפגניסטן שבה

⁷ שמו המלא: Abu ol-Qasam Mansur. נולד (935) ומת (1020) בטוס (Tus) שבפרס.

הקים את המסג'ד ג'אמעה (Masjed-e Jame'ah) בהראת והמוזוליאון של גאוואר שאד (Gawhar Shad), מלכה מפורסמת בעולם האסלאם⁸. הראת נעשתה בימיו מרכז לתרבות האסלאם ונודעה במשורריה דוגמת ג'אמי (Jami) ועלי שר נבואי (Alisher Navoi)⁹, שלימים היה המשורר הלאומי של אוזבקיסטן, אך נולד ומת בעיר הראת. אחד מצאצאיו של אמיר טימור הוא באבור, שנשש את מרכז אסיה והקים את ממלכתו בעירו האהובה קאבול, שם גם נקבר ב'גני באבור' לפי בקשתו. הוא הקים את האימפריה המוגולית בהודו, שאפגניסטן הייתה חלק בלתי נפרד ממנה. חדירתן של האימפריות האירופיות לאזור ופתיחת נתיבי הים להודו ולסין, הביאו לסיום המסעות היבשתיים של שיירות המסחר על דרך המשי וחשיבותה האסטרטגית של אפגניסטן בנתיב היבשתי הלכה ופחתה.

העת החדשה

בשנת 1747 אחמד ח'אן דוראני איחד את השבטים תחת מדינת אפגניסטן, שבירתה קנדאהר. הוא נתמנה על בסיס של ראשון בין שווים וזכה לכינוי 'דור-י דורן' (פנינה בין פנינים). עצמאותה של אפגניסטן הייתה מוגבלת משום שבריטניה שישבה בהודו לטשה עליה עין ולאחר הכיבוש הצארי של מרכז אסיה (אמצע המאה ה-19) היה לאפגניסטן גבול משותף בצפון המדינה עם רוסיה הצארית שמשאת נפשה הייתה להגיע לבארות הנפט שבמדינות

⁸ טימור לנג, איש הברזל הפיסח, היה במוצאו טורקו-מונגולי מן העיר שאהר-י סאבו. הוא ייחס לעצמו שרשים מונגולים המגיעי עד לצ'ינגיס ח'אן. בהיותו בן 22 בלט כמנהיג צבאי והוביל מסעות כיבוש לח'ורזם.

הוא נחשב לאחד הכובשים הגדולים, שבצד עריצותו גם אימץ מלומדים, משוררים והיה פטרון לאמנים והמלומדים. נחשב בעיני האוזבקים כאביה האומה

⁹ שמו המלא: Nizam al-Din Ali Shur Navai (הראת 1440-1501). נולד ומת בהראת. למד ולימד במדרסה של אולוג בג בסמרקנד. משמעות הם 'נבואי' הוא 'מזיל הדמעות'. נחשב למייסדה של הספרות הטורקית המוקדמת. אומץ על-ידי האוזבקים כמשוררם הלאומי הנערץ.

המפרץ. אפגניסטן עמדה בתווך בין שתי המעצמות הגדולות עם כל האינטריגות הנלוות ממצבה. מרגלים בריטיים ורוסיים פעלו בשטח, כשלא אחת נעזרו בסייענים יהודים¹⁰. אלו ימים שנודעו בשם 'המשחק הגדול' ("The Great Game"). הבריטים ניסו לכבוש את אפגניסטן שלוש פעמים בשנים 1839-1843; 1878-1880; 1919, אך הלוחמים האפגנים שהיו מצוידים בנשק דל הצליחו לגבור על הצבא הבריטי האדיר והמצויד היטב ולהביס אותו. חטיבות בריטיות שלמות חוסלו על-ידי האפגנים, שהיו פרשים עזי רוח ובני בית בהרים הנישאים של אפגניסטן שבהם האוויר דליל; גם המדבריות האכזריים ('מדבר המוות' ו'מדבר היאוש') עמדו לצידם. אפגניסטן הייתה כפופה לבריטים רק בנושא קשרי החוץ שלה.

אפגניסטן המודרנית הייתה יציר כפם של המלך עבד אל רחמן ח'אן (Abdurrahman Khan), ששלט בין השנים 1880-1991. הוא הקים את דפוסי הממשל הקיימים עד היום. ממשיכיו היו חביב אללה (Habibullah), ששלט בין השנים 1901-1919, והמלך אמאן אללה ח'אן (Amanullah), ששלט בין השנים 1919-1929. הוא ניסה ללכת בעקבות אתא תורכ, אך הרפורמות שלו עוררו התנגדות חריפה של כהני הדת במדינה והוא נאלץ לברוח על נפשו. בסיוע בריטי עלה לשלטון המורד חביב אללה גאזי, הידוע בכינויו המשפיל 'באצ'ה סאקאב' (בן שואב המים), אך הוצא להורג מייד לחדשים ספורים עלה לשלטון חביב אללה קאלאקאני ובעקבותיו עלה בשנת 1929 נאדר שאה, אך נרצח על-ידי סטודנט בבית הספר הגרמני בקאבול בשנת 1933 ובנו מוחמד זאהיר שאה

¹⁰ ראה פישל-סוכנים.

(1933-1973) עלה על כס המלוכה והיה למלך האחרון של אפגניסטן.

בשנת 1973 הדיח ראש הממשלה מוחמד דאוד ח'אן את המלך שניסה להקים רפובליקה ולעמוד בראשה כנשיא. המפלגה הקומוניסטית התעצמה בתקופה הזאת, כשהיא מונהגת על-ידי מוחמד טראקי, שהדיח את דאוד ועלה לשלטון בשנת 1978 והסב את שם המדינה ל'רפובליקה הדמוקרטית של אפגניסטן'. בשנת 1979 נרצח טראקי ועלה לשלטון חאפיז אללה אמין, אולם תוך זמן קצר הודח במקומו עלה לשלטון בבראק קארמאל בחסות טנקים סובייטים. בשנת 1986 הוא הודח ובמקומו נתמנה פאלגה נגיב אללה, ראש המשטרה החשאית. בסוף 1979 כ-100,000 חיילים סובייטים מצוידים היטב במטוסי קרב, טנקים, תותחים פלשו לאפגניסטן. הארץ נחרבה מן הייסוד. כמיליון וחצי אפגנים שילמו בחייהם או נותרו נכים כל חייהם. חמישה מיליון אפגנים נמלטו למחנות פליטים בארצות השכנות, בעיקר בפקיסטן. מספר רב של חיילים סובייטים מאבדים את חייהם (הרוסים הודו ב-10,000 לוחמים). בעקבות פעילות המוג'הדין, שנהנו מתמיכה אמריקאית ומערבית, נאלצו הרוסים לסגת (15 בפברואר 1989). זמן קצר לאחר מכן התפרקה ברית המועצות (1991). למרות המאמץ להקים ממשלה לאומית מאוחדת ומוסכמת על המפלגות האסלאמיות, המפלגות האלה נכנסו למצב של חוסר הסכמה בכל, שהובילה למלחמת אזרחים שהמיטה חורבן על המדינה בכלל ועל קאבול בפרט. בשנת 1996 כבש הטליבאן, שנתמך בסיוע פקיסטני, את קאבול והקימו את 'האמירות האסלאמית של

אפגניסתאן, שפגעה בזכויות האזרח ובמיוחד פגעה בנשים, שחוייב ללכת עם רעלה ('בורקה'), נאסר עליהן לעבוד מחוץ לבית אפילו כשמדובר במערכת החינוך ובמקצועות הרפואה, הן הוגבלו בלימודיהן ויכלו לצאת לקניות רק כשגבר בן המשפחה מלווה אותן 'שומרי המוסר' הלקו נשים שלא ענו לדרישותיהם. חוקי השריעה היו לחוקי המדינה.

מחידושי הזמן – המלמד ותלמידותיו

מוסדות המדינה נפגעו קשות במלחמה הארוכה, בהנהגתו של מנהיג הטליבאן מולא עומר, שניהל את המערכה ממקום מושבו בקנדהאר. הטליבאן הצליחו לכבוש כ-90% משטחה של אפגניסטן, למעט שטחים שהיו בידי הברית הצפונית שכללה אוזבקים, טורקמנים ואחרים והביאו לבידודה של אפגניסטן בעולם ולרעב כבד במדינה. סבורים כי אלפי שבויים מלוחמי הטאליבן שנפלו בשבי הברית הצפונית הוצאו להורג. הטליבאן גמל להם כשכבשו את מזארי-שארף וערכו טבח בשיעים. בין המעשים המחפירים שנעשו על-ידי הטליבאן, שכללו הוצאות להורג פומביות, הלקאה של נשים בשווקים, הם פוצצו את פסל

בודהה הגדול בעולם בעמק במיאן במארס 2001, מעשה ונדלי שהיכה בהלם את העולם.

לקראת 1999 הידקו הטליבאן את קשריהם עם האירגון הפונדמנטליסטי אל-קאעידה בראשותו של בין לאדן, שנתמך על-ידי השירותים החשאיים של פקיסטן. במשך שנים אחדות בסיסו של בין לאדן היה באפגניסטן, כאן פעלו באין מפריע מחנות האימונים. לאחר ההתקפה של אל-קאעידה במגדלי התאומים (מרכז הסחר העולמי) בניו-יורק ובוושינגטון ב-11 בספטמבר 2001, הקהילה הבינלאומית בחסות האו"מ החליטה לשים קץ למשטר הטליבאן באפגניסטן ואל-קאעידה שמצא בה מקלט. הטליבאן נדרש תחילה להסגיר את בין לאדן ולסגור את מחנות האימונים של אל-קאעידה, אך מנהיג הטליבאן מולא עומר שהסתייע בכספי אל-קאעידה, סירב ועל כן הברית הצפונית בתמיכת ארצות הברית ומדינות אירופאיות נוספות יצאו למלחמת חורמה בטליבאן ובאל-קאעידה והצליחו להביס את הטליבאן ולהשתלט על קאבול (14 בנובמבר 2001). השבויים שנפלו בידי האמריקאים הועברו בחלקם לבסיס האמריקאי בגואנטנמו שבקובה.

בוועידת בון שנערכה בדצמבר 2001 הוסכם על ייסוד ממשל אפגני בראשותו של חמיד קארזאי. הגוף המסורתי 'לויה ג'ירגה' (Loya Jirga "ל") המורכב מנציגי השבטים השונים בחר בו ביוני 2002 כנשיא המדינה. בבחירות שהתקיימו באוקטובר 2004 נבחר קארזאי ברוב גדול. בספטמבר 2005 נערכו בחירות ל-500 נציגים לפרלמנט ל-Meshrano U Wolesi Jirga (בית עליון ובית תחתון)

שאפשרו לראשונה את ייסודה של מדינה דמוקרטית, שבה
משתתפים נציגים מכל חלקי העם האפגני. לאחרונה נבחר
מחדש

מוכר הספרים מקאבול –

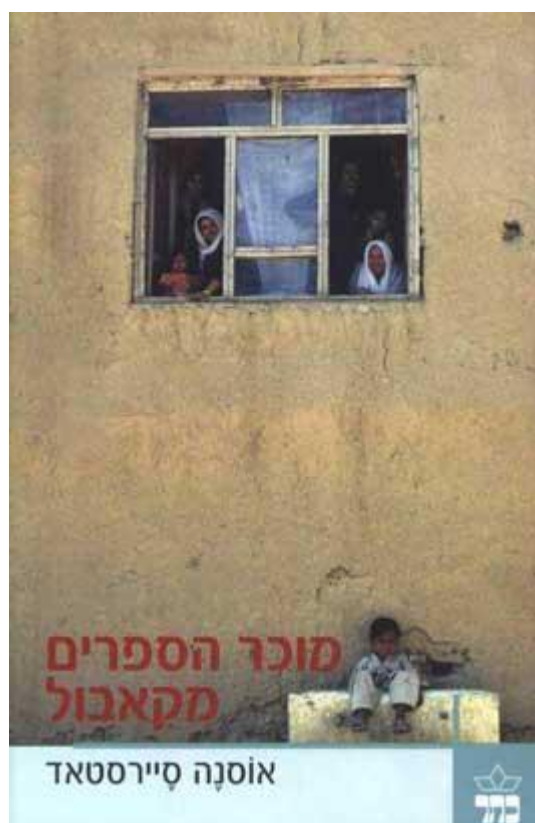
קרבתן של עיתונאית נורבגית

בן ציון יהושע, 06/08/2006

מז

אין תרבות נחותה – יש תרבות שונה. על ספרה של אוסנה
סיירסטאד, 'מוכר הספרים מקאבול', הוצאת כתר, ירושלים 2005,
292 עמ'.

אוסנה סיירסטאד, 'מוכר הספרים
מקאבול', הוצאת כתר, ירושלים 2005,
292 עמ'.

שוו בנפשכם שפתחתם את ביתכם בפני עיתונאית נורבגית יפהפיה והצעתם לה קשר בלתי אמצעי עם בני משפחתכם, ומתוך מסורת של כיבוד הזר הצעתם לה מקום לינה, סעודה משפחתית וראיתם בה במשך חמישה חודשים חלק בלתי נפרד ממשפחתכם וחשפתם בפניה את כל השמחות, הבעיות והתסכולים בביתכם. בתום חמישה חודשים של שהייה במחוזכם היא יוצאת ובידה רב-מכר עולמי המציג את אבי המשפחה כרודן עריץ, הרודה בנשותיו ובילדיו ואורח חייה של המשפחה מוצג כפרימיטיבי ונחשל. מה פלא אפוא, שגיבור ספרה של סיירסטאד פתח בהליכים משפטיים נגדה ונגד המו"ל של הספר ואשתו הנרדפת כיום בחברה האפגנית השמרנית מבקשת מקלט בשבדיה. היא מואשמת בפגיעה בכבודה של החברה האפגנית שעליה שחה לפי תומה.. ייחודו של הספר הוא דווקא בעולם הייחודי של קאבול המוצג בה והיותו רב-מכר בא לספר לא משום תיאורי נורבגיה, מחוזות הילדות של המחברת, אלא דווקא בגלל אותו עולם שהיא מתווה לו דימוי פרימיטיבי כביכול. אין תרבות נחותה יש תרבות שונה.

מוכר הספרים מקאבול שאה מוחמד ראיס חאן, ששמו מעיד על השתייכותו לאצולת המשפחות הפושטוניות של אפגניסטן, מוצג בספר כ'סולטאן חאן', עשה את שגיאת חייו כשהזמין לביתו את הכתבת הצבאית הנורבגית, בת ה-33, להתגורר בביתו בתקווה שהיא תתעד מתוך כבוד את העולם המסורתי של אפגניסטן ובכך יזכה גם להכרה בינלאומית. אולם היא התעלמה כליל מכללי החברה השבטית, שלה דפוסי הירארכיה ודפוסי התנהגות פטריארכליים מדורי דורות. היא מופיעה עם זוג עיניים אירופיות ומעמדת השקפה

פמיניסטית מוצקת על מעמד האישה באירופה ומנסה לא רק להיות צופה סמויה בתוך אותו בית אלא היא מקדיחה את התבשיל המסורתי עם הניסיון להפוך את אפגניסטן לחברה אירופית ולהפוך בן לילה חברה מסורתית לחברה מודרנית מתירנית. היא חורצת משפט ומציגה את המארח שלה כרודן השולט ביד רמה בבניו ובבנותיו ומדכא עד עפר את נשותיו. יתר על כן, הגבר באמצע שנות ה-50 שלו מפתיע את אשתו החוקית באשת חיק צעירה בת 16. אצלנו הדברים הם בגדר שערורייה, אבל בחברה שבה הוא חי גבר אמיד מוסלמי יכול לשאת עד ארבע נשים זה עניין של יום יום.

המחברת לא הסתפקה בביקורת שלה בספר אלא הוסיפה כהנה וכהנה בראיונות שנתנה לתקשורת העולמית. היא מלגלת על חברה שאין בה שולחן, כיסא ומיטה. אילו ידעה נתון בסיסי שהחברה של מרכז אסיה נוהגת לחיות בתוך אולמות ריקים המכוסים שטיחים. עליהם פורסים 'סופרה', שהוא מפה פרוסה וסביבה שעונה על כרים נוקשים יושבת המשפחה בישיבה מזרחית וסועדת את ליבה. בלילה מוציאים מן הגומחות שבקיר את המזרנים והשמיכות ופורסים אותם בחלל החדר לשינת לילה. גם במסגדים אין כיסאות ובמשך דורות לא היו כיסאות גם בבתי כנסת באפגניסטן – האם יש בכך כדי להנמיך את קומתם?

אוסנה

סיירסטאד

רב מכר זה של הכתבת הצבאית הצעירה, 33, זכה למה שספריה האחרים על עיראק לא זכו ('מאה ימים ואחד – יומן בגדאד'; 'מפנים עורף לעולם').

הביקורת העיקרית על עבודתה של הכתבת הצבאית הזאת היא בכך שבחרה לעצמה משפחה לא אופיינית לחברה האפגנית. היא בחרה משפחה מן המעמד העליון, המתגוררת בבירה קאבול. בני המשפחה בעלי השכלה והם דוברי אנגלית. אילו ידעה המחברת כי החברה הזאת היא חברה שבטית כפרית והייתה עורכת את התצפית האנתרופולוגית שלה, מתוך כבוד למשפחה שפתחה בפניה את שעריה, לחיות מתוך אותו רובד ומבלי להתנשא מעל המשפחה, בבחינת 'בורים שכמותכם, ביום שתהיו אירופאים או נורבגים, תהיו רשאים להיות חלק מן התרבות האנושית'.

יחסה לא מובן בעיקר כשהמחברת מגלה אומץ לב ככתבת צבאית המלווה בתנאי שדה את צבא הצפון. היא חיה בתנאים לא סניטריים, צועד ברגל או על גבי סוס וחשה על בשרה במשך כמה חודשים מה שחייל מן השורה הרגיש.

דמותו של מוכר הספרים ראוויה לכל הערכה, למרות היותה מוניפליטיבית במידה לא מעטה. הוא שורד את כל התלאות המקוללות של ארצו, משלם במאסרים: הוא רואה את הדחתו של השאה אחרון זאהר שאה (17.7.73), הוא חווה את הרפובליקה של הגנרל דאוד (1793-1978), הוא שורד את ההפיכה הקומוניסטית והפלישה הסובייטית (1978-1988). הוא רואה את תקומתה של מחתרת המוג'הדין שנלחמה בסובייטים במימון ובהדרכה אמריקאית שיצרה יש מאין את אוסמה בין לאדן. הוא צופה את עליית הפונדמנטליזם האכזר של הטאליבן שהולידה את אל קאעידה ואת אסון מגדלי התאומים ואסונות אחרים. בין פקיסטן לאפגניסטן הוא חווה את

המלחמה בין הצפון לדרום, תוך כדי הפצצה אמריקאית מסיבית שהשלימה את חורבנה של המדינה לאחר החורבן שהמיטו הסובייטים והותירו למעלה ממיליון הרוגים אפגנים ומספר דומה של כרותי איברים ומיליונים של פליטים שברחו מארצם. בנסיבות אלה עולה ראש הממשלה מטעמו של בוש, חמיד קרזאי, השולט בקושי על כמה ערים גדולות באפגניסטן.

מוכר הספרים מקאבול

מוכר הספרים מקאבול למרות היותו סוחר ספרים, הוא בסופו של דבר גיבור תרבות המנסה בכל כוחותיו לשמר פיסות מן התרבות העשירה של ארצו לפני שתאבד לעולמים. זה מכבר שכחנו את חורבן פסלי הסלע של בודהה הגדולים בעולם, שהופצצו על ידי הטאליבן. שכחנו את הוונדליזם במוזיאון קאבול שבו נהרסו שכיות חמדה בודהיסטיות, הלניסטיות וגם יהודיות... עשרות מצבות בלשון עברית ופרסית-יהודית מן המאות ה-10-13 שנתגלו בג'אם בצפון אפגניסטן.

מוכר הספרים בחנותו בקאבול

אל תתפלא המחברת אם האיש שהוציאה אותו מן האלמוניות, תובע את ליטרת הבשר מתוך המיליונים שהיא גורפת על חשבוננו ועל חשבון משפחתו הנרדפת באפגניסטן והנאלצת לחפש מקלט מדיני באחת ממדינות סקנדינביה. היא ציפתה שהוא יעבור לסדר היום בעוד היא מציגה אותו כדמות רבת פנים – מצד אחד מהנדס משכיל, השולט בכל מכמני ההיסטוריה של ארצו ובקיא בשירת משוררי ארצו ומצד שני הוא מוצג על ידה כנער כפרי בער, שהוריו אינם יודעים קרוא וכתוב והוא מנווט את משפחתו בדרך שאבות אבותיו נהגו עוד מימי קדם. היא רוחשת בוז לארץ שאין בה מים זורמים וחשמל זמין, ארוחות נורבגיות כלבבה ורכיבה על אופניים בנופיה השלווים של נורבגיה.

לפי כללי המאבק הפמיניסטי האירופי היא יוצאת להגנתה של האישה האפגנית הלבושה 'בורקה' המכסה אותה מכף רגל ועד ראש ונאסר עליה לצאת בגפה מביתה. ממקום מושבה בנורבגיה היא מייחלת שמעמדה של האישה האפגנית יהיה זהה למעמדה של האישה האירופית. היא שוכחת כי חלומה של האישה האפגנית הוא לחיות חיים צנועים הדומים לאלה של אמה והדורות שקדמו לה. לדידה של

המחברת, זה עניין של דורות הרבה עד שיקום דור של בוגרי ובוגרות אוניברסיטאות. בינתיים החברה אינה מעורה בפוליטיקה העולמית, אינה קוראת עיתונים ואינה מאזינה לרדיו.

רחוב ראשי בקאבול

אין זה רומן וגם לא נובלה אלא ניסיון אנתרופולוגי למחצה של עיתונאית חטטנית, המעוררת את בני משפחת סולטאן חאן לדבר לפי תומם ואת המילים ששאבה מהם היא מכוונת נגדם כחרב פיפיות. למרות שהיא לא מוזכרת לאורך הספר, נוכחותה מורגשת בין השיטין ובחוסר השקט שהיא מכניסה בקרב האובייקטים שלה. הספר מכון לשוק המערבי, המחפש את השונה ואת יוצא הדופן, גם במחיר הצגתו של המארח כמוסלמי אדוק, המחמיר במצוות כיבוד אב ואם ונוהג כפטריארך עריץ שמנהל את משפחתו ביד רמה.

אין זה ספר על אפגניסטן. לכל המרובה, זהו סיפורה של משפחה אפגנית עירונית בקאבול, שדפוסי חייה רחוקים לחלוטין מדפוסי החברה השבטית של אפגניסטן. הצלחתו של הספר היא דווקא בכך שתיאוריו הם מקאבול ולא מאוסלו מחוז חייה של הכתבת הצבאית האמריקאית.

לקריאה נוספת אימגו:

- רודף העפיפונים / עפיפון כציפור טרף
- אניסות והמרות דת בקרב יהודי אפגניסטן ו-איראן
- יהודי אפגניסטן היו נתונים בסכנת שואה
- לאן נעלמו עשרת השבטים? אפגניסטן ומסורת השבטים האובדים

תגובה למאמר

לדיון המלא בפורום

1

בות נחותה

גרנות (14:29:35 2006-08-06) בתגובה

en

בנצי יקר, תרבות שבה גבר נושא ארבע נשים,
זה מחויבת ללבוש
, שרוב האוכלוסיה היא אנאלפביתית היא ממש
שלא היית מוכן
בה אפילו שבוע אחד. באשר למידת ההגינות של
ת-עיתונאית - אתה

רנות

הגב להודעה זו

emago 16:43:38 2006-08-06 (בתגובה ל

מבין זעמך.. אבל בעיתונות מערבית לכאורה
ש עיוותים
ים...אז על מה אתה מלין

הבירה – קאבול

עצמאות – 19.8.1919; חוקה (אושרה 16.1.04, מבוססת על השאריעה האסלאמית והמשפט האזרחי).

נשיא – מחמוד קראזי. במדינה פועלות עשרות מפלגות.

שטח – 647,500 קמ"ר (מחולקות ל-34 וליאטים – פרובינציות); אורך הגבולות: 5,529 ק"מ (סין – 76; איראן – 936; פקיסטן – 2,430; טג'יקיסטן – 1,206; טורקמניסטן – 744; אוזבקיסטן – 137.

נוף – ברובה הררית. מישורית בצפון ובדרום-מערב. רכסים גבוהים במסדרון וואח'אן בצפון מזרח; נקודה נמוכה – נהר אמו-דאריה – 258 מ' מעל פני הים;

נקודה גבוהה: הר נובאשאק – 7,485 מטרים מעל פני הים. רק 12.13% משטחה מנוצלים. הארץ מועדת לרעידות אדמה ולשטפונות.

אוצרות טבע – גז, נפט, פחם, נחושת, כרום, טאלק, גופרית, בדיל, ברזל, מלח ואבני חן.

אוכלוסייה – כ-32 מיליון נפש. 44.6% עד גיל 14. מעל גיל 65 רק 2.4%. גידול האוכלוסייה – 2.625% לשנה. ממוצע לידות לאישה כ-7 ילדים; תוחלת חיים: גברים – 44 שנים; נשים –

קבוצות אתניות – 42% פושטונים; 27% טג'יקים; 9% האזארה; 9% אוזבקים; 4% אימאקים; 3% טורקמנים; 2% בלוצ'ים; 4% מיעוטים אחרים. דתות – 80% סונים; 19% שיעים; 1% דתות אחרות. שפות – 50% דארית (ניב פרסי); 35% פושטו; 11% עגות טורקיות; עוד כ-30 לשונות של מיעוטים. יודעי קרוא וכתוב מעל גיל 15 – 28.1%.

כלכלה – משתקמת לאחר עשרות שנים של מלחמות. 2.3 מיליון פליטים חזרו לאפגניסטן ופחות ממיליון עדיין נותרו בפקיסטן בעיקר. חל שיפור מאז תבוסת הטליבאן. התל"ג גדל ב-7% (2007). למרות ההתקדמות הארץ ענייה ותלויה בתמיכה מחו"ל. האוכלוסייה סובלת מהעדר מגורים, מים זורמים טהורים' חשמל, טיפול רפואי, תעסוקה, פשיעה וחוסר ביטחון אישי. בחלקים של המדינה הממשלה לא מצליחה להשליט חוק וסדר.

תל"ג – 21.5 מיליארד \$ (2004); גידול 7.5% לשנה; הכנסה לנפש \$ 800; תקציב 269 מיליון \$+ סיוע חוץ. במהלך השנים האחרונות הגיע לאפגניסטן סיוע המתקרב לסך 9 מיליארד \$. כוח עבודה 15 מיליון (38% חקלאות – שטח של 107,400 הקטאר גידול אופיום. 90% מגיעים לאירופה; 24% תעשייה; 38% שרותים); אבטלה 40% (2005); חיים מתחת לקו העוני 53% (2003); אינפלציה 16.3% (2005). מוצרי חקלאות: אופיום, דגנים, פירות, אגוזים וצאן ומוצריו: צמר, פרוות ועורות. תעשייה: טקסטיל, סבון, ריהוט, נעליים, מלט, שטיחים בעבודת יד; גז טבעי, פחם ונחושת ואבני חן. אנרגיה – חשמל 754.2 מיליון קוטש. יבוא חשמל 100 מיליון קוט"ש. נפט 5,000 חביות ליום (ייבוא 4,000 חביות ליום); גז טבעי 20 מיליון קוב לשנה. מטבע: אפגני (50-40 לדולר).

צבא – שרות בן 4 שנים למגויסים בני 22 שנה – מחזור שנתי 275,000 גברים ו-260,000 נשים. תקציב הצבא – 1.9% מהתקציב הלאומי.
תקשורת – 280,000 מכשירי טלפון ניידים ועוד 2.5 מיליון סולרניים.
 535,000 משתמשים באינטרנט¹¹.

אפגניסטן ממוקמת בלב אסיה והיא מאוכלסת בפושטונים, טג'יקים, הזארים, אוזבקים, טורקמנים וקבוצות אתניות קטנות וכן נוודים הידועים בשם קוצ'יס. באפגניסטן, ערש הציוויליזציה באלף השני לפני הספירה שררה כאן תרבות עמק האינדוס. אפגניסטן שימשה נתיב לתרבויות שזרמו בין סין למזרח התיכון ובין דרום אסיה לאירופה. כאשר אלכסנדר הגדול נכנס למדינה העתיקה של אריאנה, עליה יושבת אפגניסטן בימינו, הוא מצא ערים מבוססות היטב דוגמת הראת – אלכסנדריה דה הרא וקנדהאר, שנקראו על שמו.

לאחר מותו של אלכסנדר הגדול קמה האימפריה הסלווקית שהפכה את העיר באלך לאחד ממרכזיה החשובים ואפגניסטאן הייתה למקור כוח פוליטי בזכות עצמה. מאז ידועה העיר באלך, הסמוכה למזארי-שארף, כ'אם הערים' (*Umm al Bilad*) בהיותה מרכז חשוב להשכלה ולתרבות. כאן התגורר המשורר ראביעה באלכי והפילוסוף והמשורר מאוולאנה ג'אלל א-דין רומי (*Mawlana Jalaluddin Rumi*).

¹¹ הנתונים נשאבו מאתר ה-CIA. מעודכנים לראשית 2008.

במהלך חמישים השנים האחרונות הלכו ורבו המשלחות הארכיאולוגיות שהגיעו לאפגניסטן וחשפו יותר ויותר אתרים בעלי חשיבות היסטורית. רבים מן הממצאים מוצגים במוזיאון קאבול. עד שנת 1957 העולם לא ידע דבר על המינרט של ג'אם העומד בפרובינציה המרוחקת של גור (Ghor). זהו המינרט השני בגובהו בעולם והראשון בגובהו במרכז אסיה (מתנשא לגובה 66 מטרים). בפירוז-קו=] הר הטורקיז] הייתה בירת השושלת הגורידית. לא הרחק מן המינרט נתגלה בית העלמין היהודי שקדם לפלישה המונגולית ובו נתגלו עד כה כ-100 מצבות המעידות על חיים יהודיים תוססים שהיו כאן ונעלמו.

במאה השנייה לפני הספירה המדינה הזורואסטריית של אפגניסטן גילתה פתיחות לדת הבודהיסטית, או נכון יותר לפילוסופיית החיים הבודהיסטית. עדות לחדירה הבודהיסטית היו פסלי הענק של בודהה ב-האדה, שליד ג'לאלאבאד, עמק במיאן שבו נחצב בצוק סלע פסל בודהה הגדול בעולם ומרכזים בודהיסטים נוספים במדינה – משם הופץ הבודהיזם במהלך המאות הבאות לסין, ליפן ולשאר מדינות מזרח אסיה. באוספים של המוזיאון הלאומי בקאבול, כמו באוספים פרטיים בעולם, ניבט הקסם של התקופה הזאת, שבה התקיימו זו לצד זו התרבות ההלניסטית, הסאסאנית, ההודית והנוודית בסגנון השבטים הטורקיים, כמו כל המסתורין של האימפריה הקושאנית בתולדותיה של אפגניסטן בין המאה השישית למאה הראשונה לפני הספירה מכס השלטון שליד קאבול.

במאות ה-7 וה-8 עברה אפגניסטן התאסלמות והוקמו בה כמה שושלות גדולות כמו הגזנאוידית במאות 11-12 והגורידית במאה ה-12 ובמאה ה-13, שממלכתם הגיעה עד לדלהי בהודו. בחצרותיהם של מלכי השושלות האלה פרחו השירה, האמנויות והמדעים. המשורר פירדאوسی השלים בעיר גאזני את האפוס שלו 'שאה נאמה' (ספר המלכים), שמאז היה לאבן היסוד של תרבות הלשון הפרסית.

לאחר שהמונגולים הרסו במאה ה-13 את רובה של הארץ, עלה במאה ה-15 לשלטון האמיר טימור לנג (איש הברזל הפיסח) ובצד ההרג האכזרי הותיר אחריו מונומנטים מרשימים לא רק בסמרקנד ובשאהר-י סאבז עיר הולדתו אלא גם בהראת שבאפגניסטן שבה הקים את המסגד ג'אמעה (Masjed-e Jame'ah) בהראת והמוזוליאון של גאוואר שאד (Gawhar Shad), מלכה מפורסמת בעולם האסלאם. הראת נעשית מרכז לתרבות האסלאם ונודעת בשל משורריה דוגמת ג'אמי (Jami) ועלי שר נבואי (Alisher Navoi), שלימים היה המשורר הלאומי של אוזבקיסטן, אך נולד ומת בעיר הראת. אחד מצאצאיו של אמיר טימור הוא באבור, שברח ממרכז אסיה והקים את ממלכתו בעירו האהובה קאבול, שם גם נקבר ב'גני באבור' לפי בקשתו. הוא הקים את האימפריה המוגולית בהודו, שאפגניסטן הייתה חלק בלתי נפרד ממנה. חדירתן של האימפריות האירופיות לאזור ופתיחת נתיבי הים להודו ולסין, הביאו לסיומן את השיירות היבשתיות על דרך המשי וחשיבותה האסטרטגית של אפגניסטן בנתיב היבשתי הלכה ופחתה.

בשנת 1747 אחמאד שאה דוראני איחד את השבטים תחת מדינת אפגניסטן, שבירתה קנדאהר. עצמאותה של אפגניסטן הייתה מוגבלת משום שבריטניה שישבה בהודו לטשה עליה עין ולאחר הכיבוש הצארי של מרכז אסיה (אמצע המאה ה-19) היה לאפגניסטן גבול משותף בצפון המדינה עם רוסיה הצארית שמשאת נפשה הייתה להגיע לבארות הנפט שבמדינות המפרץ. אפגניסטן עמדה בתווך בין שתי המעצמות הגדולות עם כל האינטריגות הנלוות ממצבה. אלו ימים שנודעו בשם 'המשחק הגדול' ("The Great Game"). הבריטים ניסו לכבוש את אפגניסטן שלוש פעמים בשנים 1839-1843; 1878-1880; 1919, אך הלוחמים האפגנים שהיו מצוידים בנשק דל הצליחו לגבור על הצבא הבריטי האדיר והמצויד היטב ולהביס אותו. חטיבות בריטיות שלימות חוסלו על-ידי האפגנים, שהיו בני בית בהרים הנישאים של אפגניסטן; גם המדבריות האכזריים ('מדבר המוות' ו'מדבר היאוש' עמדו לצידם). אפגניסטן הייתה כפופה לבריטים רק בנושא קשרי החוץ שלה.

אפגניסטן המודרנית הייתה יציר כפם של המלך עבד אל רחמן ח'אן (Abdurrahman Khan), ששלט בין השנים 1880-1991. הוא הקים את דפוסי הממשל הקיימים עד היום. ממשיכיו היו חביב אללה (Habibullah), ששלט בין השנים 1901-1919, והמלך אמאן אללה ח'אן (Amanullah), ששלט בין השנים 1919-1929. הוא ניסה ללכת בעקבות אתא תורכ, אך הרפורמות שלו עוררו התנגדות חריפה של כהני הדת במדינה והוא נאלץ לברוח על נפשו. בסיוע בריטי עלה לשלטון המורד חביב אללה גאזי, הידוע בכינויו המשפיל 'באצ'ה סאקאב' (בן שואב המים), אך הוצא

להורג מייד לחודשים ספורים עלה לשלטון חביב אללה קאלאקאני ובעקבותיו עלה בשנת 1929 נאדר שאה, אך נרצח על-ידי סטודנט בבית הספר הגרמני בקאבול בשנת 1933 ובנו מוחמד זאהיר שאה (1933-1973) עלה על כס המלוכה והיה למלך האחרון של אפגניסטן.

בשנת 1973 הדיח ראש הממשלה מוחמד דאוד ח'אן את המלך שניסה להקים רפובליקה ולעמוד בראשה כנשיא. המפלגה הקומוניסטית התעצמה בתקופה הזאת, כשהיא מונהגת על-ידי מוחמד טראקי, שהדיח את דאוד ועלה לשלטון בשנת 1978 והסב את שם המדינה ל'רפובליקה הדמוקרטית של אפגניסטן'. בשנת 1979 נרצח טראקי ועלה לשלטון חאפיז אללה אמין, אולם תוך זמן קצר הודח במקומו עלה לשלטון בבראק קארמאל בחסות טנקים סובייטים. בשנת 1986 הוא הודח ובמקומו נתמנה פאלגה נג'יב אללה, ראש המשטרה החשאית.

בסוף 1979 כ-100,000 חיילים סובייטים מצוידים היטב במטוסי קרב, טנקים, תותחים פלשו לאפגניסטן. הארץ נחרבה מן הייסוד. כמיליון וחצי אפגנים שילמו בחייהם או נותרו נכים כל חייהם. חמישה מיליון אפגנים נמלטו למחנות פליטים בארצות השכנות, בעיקר בפקיסטן. מספר רב של חיילים סובייטים מאבדים את חייהם (הרוסים הודו ב-10,000 לוחמים). בעקבות פעילות המוג'הדין, שנהנו מתמיכה אמריקאית ומערבית, נאלצו הרוסים לסגת (15 בפברואר 1989). זמן קצר לאחר מכן התפרקה ברית המועצות (1991).

למרות המאמץ להקים ממשלה לאומית מאוחדת ומוסכמת על המפלגות האסלאמיות, המפלגות האלה נכנסו למצב של חוסר הסכמה בכל, שהובילה למלחמת אזרחים שהמיטה חורבן על המדינה בכלל ועל קאבול בפרט. בשנת 1996 כבש הטליבאן, שנתמך בסיוע פקיסטני, את קאבול והקימו את 'האמירות האסלאמית של אפגאניסטאן', שפגעה בזכויות האזרח ובמיוחד פגעה בנשים. מוסדות המדינה נפגעו קשות במלחמה הארוכה, בהנהגתו של מנהיג הטליבאן מולא עומר, שניהל את המערכה ממקום מושבו בקנדהאר. הטליבאן לא הצליחו לכבוש את כל אפגניסטן, אבל הביאו לבידודה של אפגניסטן ולרעב כבד במדינה. באותו זמן פתח הטליבאן את שערי אפגניסטן בפני טרוריסטים ממקומות שונים בעולם וכך באה לעולם אל-קאעידה, בראשותו של בין לאדן. בין מעשי הזוועה שנעשו על-ידי הטליבאן, שכללו הוצאות להורג פומביות, הם פוצצו את פסל בודהה הגדול בעולם בעמק במיאן במארס 2001, מעשה ונדלי שהיכה בהלם את העולם כולו.

לאחר ההתקפה של אל-קאעידה במגדלי התאומים (מרכז הסחר העולמי) בניו-יורק ובוושינגטון ב-11 בספטמבר 2001, הקהילה הבינלאומית בחסות האו"ם החליטה לשים קץ למשטר הטליבאן באפגניסטן ולאל-קאעידה שמצא בה מקלט. הברית הצפונית בתמיכת ארצות הברית ומדינות אירופאיות נוספות הצליחו להביס את הטליבאן ולהשתלט על קאבול (14 בנובמבר 2001).

בוועידת בון שנערכה בדצמבר 2001 נחתם הסכם לייסוד ממשל אפגאני בראשותו של חמיד קארזאי. הגוף המסורתי 'לויה ג'ירגה' ((Loya Jirga המורכב מנציגי השבטים השונים בחר בו ביוני 2002 כנשיא המדינה. בבחירות שהתקיימו באוקטובר 2004 נבחר קארזאי ברוב אבסולוטי. בספטמבר 2005 נערכו בחירות לפרלמנט ל-Meshrano U Wolesi Jirga (בית עליון ובית תחתון) שאפשרו לראשונה את ייסודה של מדינה דמוקרטית, בהנהגת 500 נציגים מכל חלקי העם האפגני.

אפתח בווידיאו אישי - במשך 15 שנים חקרתי את קורותיהם של יהודי אפגניסטן וזאת בשל אבי רפאל יהושע-רז, שנולד בעיר הראת באפגניסטן. אביו שהיה רוכל נודד נשדד, הופשט ערום ונקשר לעץ בתוך השלג הכבד. סבי קפא למוות באפגניסטן. אבי נולד יתום, ברח מן הבית מבלי שהודיע לאיש, הצטרף לשיירת סוחרים נודדת ולאחר חודשים הגיע לארץ ישראל. השנה 1898. הילד רפאל, שזה עתה הגיע מאפגניסטן, צפה בשיירה של וילהלם השני בשערי ירושלים ואולי ראה גם איש צעיר עם זקן שחור ושמו בנימין זאב הרצל. תוצאות מחקרי ראו אור בספרי רב ההיקף: מנדחי ישראל באפגניסטאן לאנוסי משהד באיראן.